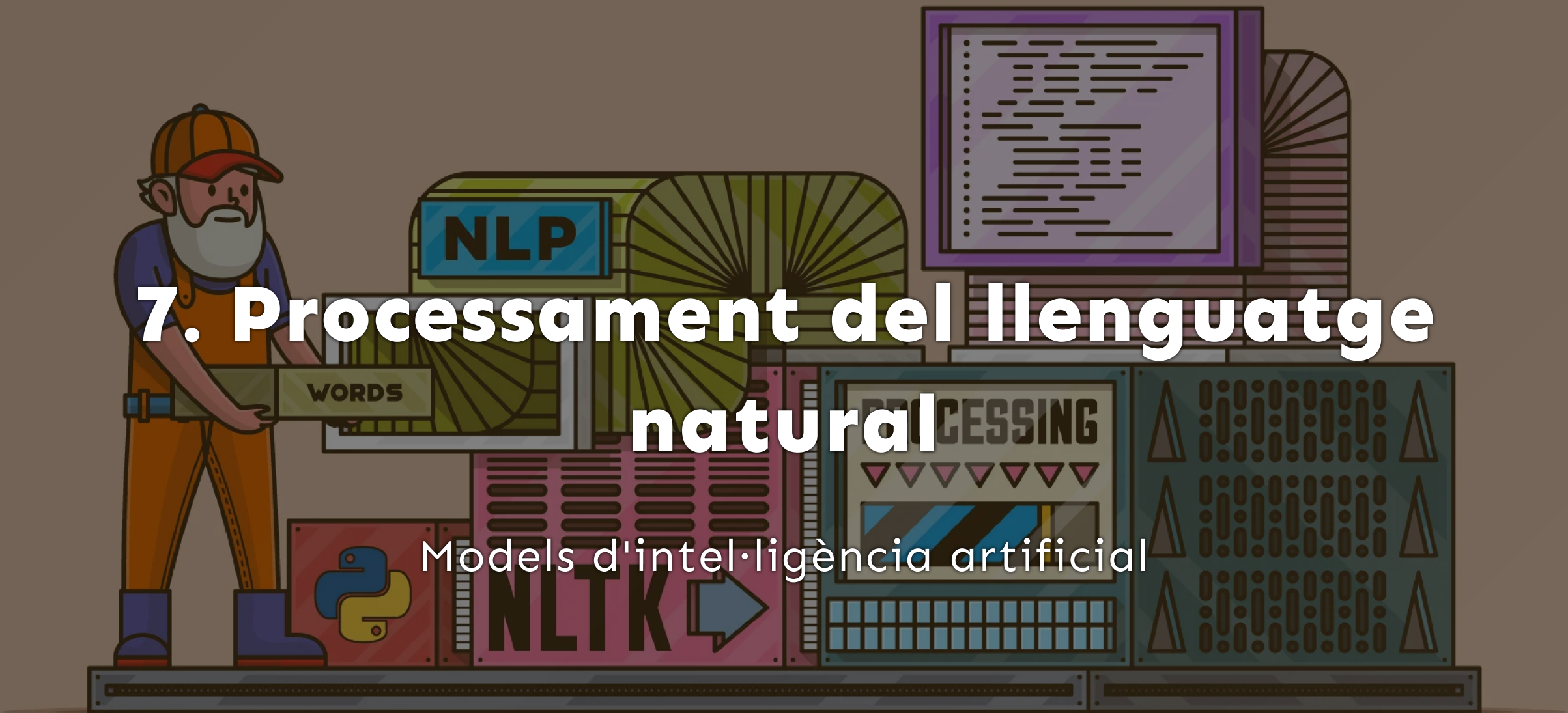

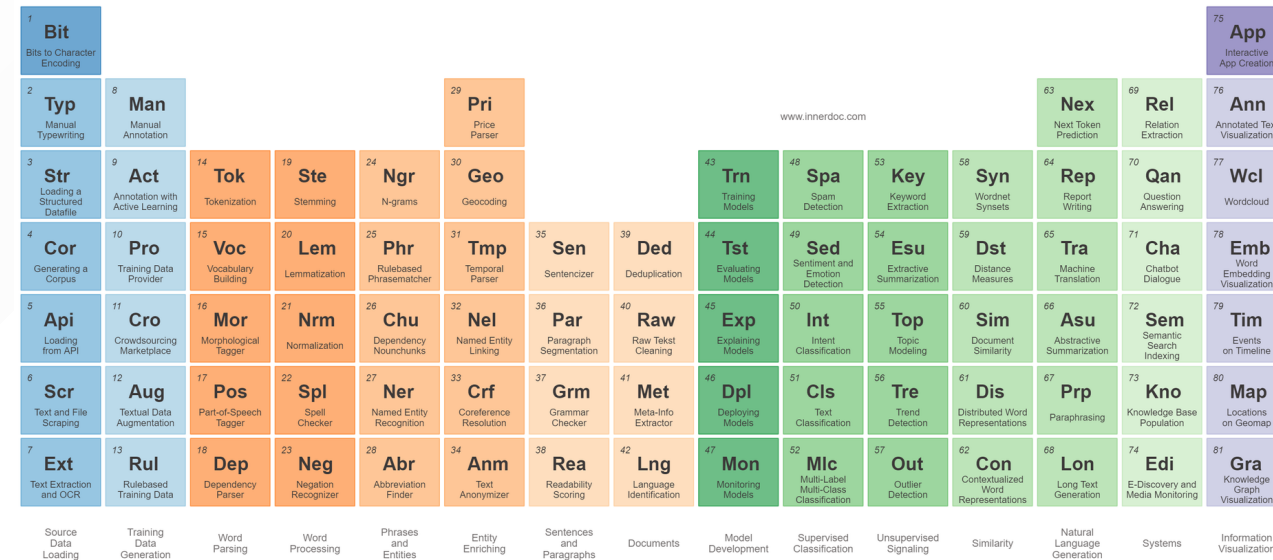

7. Processament del llenguatge natural

Models d'intel·ligència artificial

Processament del llenguatge natural

- **Definició:** camp de la IA que tracta de la interacció entre els ordinadors i el llenguatge humà.
- Se centra en la **comprensió** i **generació** de llenguatge humà.
- Un dels camps més actius i complexos de la IA.

Aplicacions

- Traducció automàtica.
- Reconeixement de veu.
- Síntesi de veu.
- Generació i resum de text.
- Anàlisi de sentiments.
- Classificació de text.

Introducció (I)

- Camp multidisciplinari que combina:
 - Lingüística.
 - Intel·ligència artificial.
 - Ciències cognitives.
 - Informàtica.
 - etc.

Introducció (II)

- És un problema **difícil** perquè:
 - El llenguatge humà és **ambigu**.
 - El llenguatge humà és **ric**.
 - El llenguatge humà és **contextual**.
 - El llenguatge humà és **cultural**.
- Aquestes característiques fan que el llenguatge humà no sigui **formal** i, per tant, no es puga tractar amb les tècniques de la IA tradicional.

El text com a dada

© Carles González - CC-BY-NC-SA

6

Introducció

- El text és una font de dades **molt important**.
 - Els humans **generem** i **consumim** text de forma **massiva**
 - El saber com tractar el text és **crític** per a moltes aplicacions.
- “ Anomenem **text** a una seqüència coherent de símbols que pot ser interpretada com a un conjunt de paraules, utilitzant les regles gramaticals i sintàctiques d'una llengua. ”

Significat

- Qué entenem per **significat**?:
 - el significat d'una paraula és el concepte que representa.
 - el significat d'una frase és el concepte que representa la combinació de les paraules que la formen.
 - el significat d'un text és el concepte que representa la combinació de les frases que el formen.

$\text{significant}(\text{simbol}) \Leftrightarrow \text{significat}(\text{idea})$

$\text{arbre} \Leftrightarrow \{ \text{🌲}, \text{🌳}, \text{🌴} \dots \}$

Significat en els ordinadors

- Com poden coneixer els ordinadors el significat de les paraules, frases i textos?.
- Tècniques classiques: bases de dades de sinònims i hyperònims.
 - **WordNet**: base de dades lèxica que relaciona paraules entre si.
 - Els sinònims permeten relacionar paraules amb el mateix significat.
 - Ex: **roïn** és un sinònim de **dolent**, **malparit**, **miserable**, etc.
 - Els hyperònims permeten relacionar paraules amb significats més generals.
 - Exemple: **carnivor**, **vertebrat** serien hyperònims de **gat**.

Problemes de WordNet i semblants

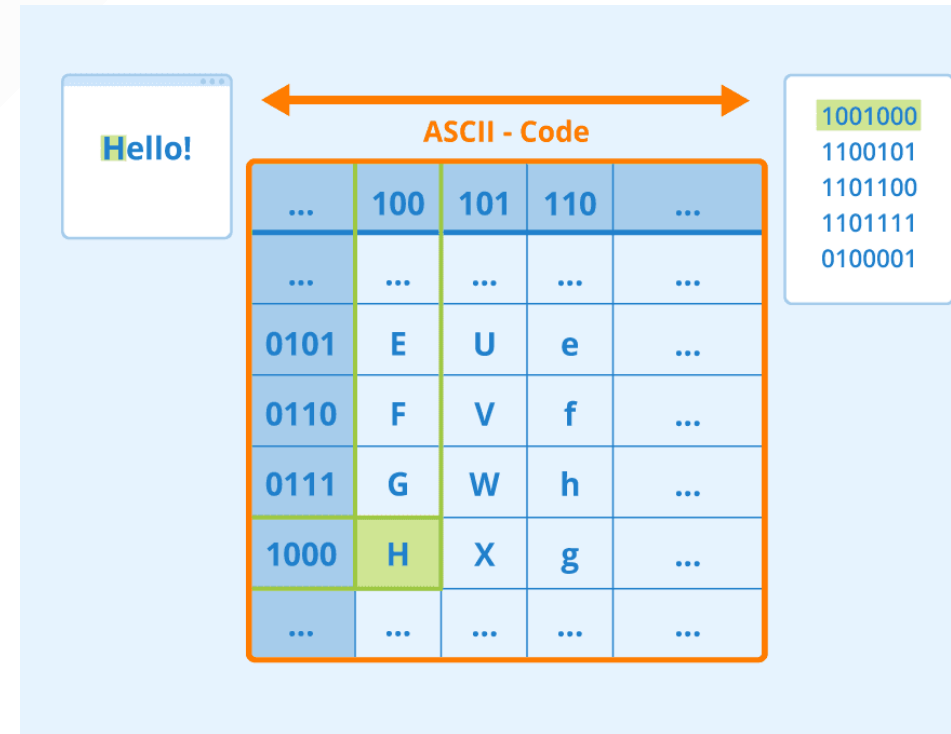
- Molt útil però sense matís semàntic.
 - Ex: **gat** i **felí** són sinònims, però no tenen el mateix significat.
- Tots els sínonims no seran útils en tots els contextos.
 - Ex: **cabró** és un sinònim de **roïn**, però no sempre es poden intercanviar.
- Actualitzar la base de dades és un procés **manual**, **costós** i **subjectiu**.
 - Ex: **the shit** és un sinònim de **the best** en anglès que no apareix en WordNet.
- Les solucions modernes es basen en les representacions del text.

Representacions del text (I)

- Els ordinadors necessiten representar el text com a dades numèriques.
- Necessitarem un **vocabulari** que relacioni les unitats de text amb els números.
- Quina unitat de text triem per a representar el text i com ho fem?.
- Aquestes decisions determinaran la **complexitat** del model, el tamany del **vocabulari** i la **precisió** del model.
- Els models de representació del text són **molt importants** en el processament del llenguatge natural.
- A continuació veurem algunes de les tècniques més utilitzades.

Representació de caràcters

- Cada caràcter es representa per un número.
 - El diccionari serà molt petit (en el cas de l'ASCII, 128 caràcters).
 - El model ha de ser molt complex, ja que ha d'aprendre a combinar els caràcters per a formar paraules.
 - Exemple: "AND" es pot representar com a [65, 78, 68]

Representació de paraules

- Cada paraula és representada per un número.
 - El diccionari serà molt gran, ja que cada paraula serà una entrada en el diccionari.
 - El model serà més senzill, ja que les paraules són unitats semàntiques.
 - Exemple: Si el nostre vocabulari és `["gat", "gos", "cavall", "ocell", "peix"]`, llavors "gat" es pot representar com a 1 i "cavall" com a 3.

Representació de subparaules

- Cada subparaula és representada per un número.
 - El diccionari serà més petit que el de paraules, ja que les subparaules són unitats semàntiques.
 - El model serà més senzill, ja que les subparaules són unitats semàntiques.
 - Permet representar paraules rares i que no estan en el vocabulari.
 - Útil per a llengües amb moltes paraules compostes i derivades.

Tokens i tokenització (I)

- Independentment de l'enfocament, el text s'ha de **dividir** en **tokens**.
 - Ex: "New York in winter" → ["New", "York", "in", "winter"]
- **Token**: unitat mínima de text que pot ser considerada com a una unitat semàntica.
 - Una paraula, subparaula, signe de puntuació, número, etc; qualsevol unitat que es triï com a unitat mínima.
- **Tokenització**: procés de dividir un text en tokens i que facilita el tractament i comprensió del text.
 - És un procés **no trivial**. Depèn de la llengua i del domini.
 - Exemple: "New York" és un token o dos?

Tokens i tokenització (II)

- Qüestions a tindre en compte:
 - **Puntuació:** es considera un token o no?. Pot variar la interpretació del text.
 - **Majuscules/Minúscules:** es consideren tokens diferents o no?.
 - **Stopwords:** paraules que no aporten informació al text (articles, preposicions, etc.).
 - **Idioma i domini:** el procés de tokenització depèn de l'idioma i del domini del text.

Tokens i tokenització (III)

- N-grams: seqüències de n tokens consecutius.
- Algunes paraules tenen significat propi, però la seva combinació amb altres paraules també té un significat. Ex: "New York".
- Els n-grams permeten representar aquestes combinacions de paraules, augmentant el vocabulari amb les combinacions d'n-tokens que triem.
- Bigrams: seqüències de dos tokens consecutius, trigrams: seqüències de tres tokens consecutius, etc.
- Problema: augmenta molt el vocabulari i la complexitat del model.

Vectorització (I)

- Encara que els tokens son molt útils, presenten alguns problemes:
 - No són fàcils de manipular per a les màquines.
 - No són fàcils de comparar.
 - No permeten calcular la similitud entre paraules i textos.
- La **vectorització** és el procés de convertir un text en un vector numèric.
- Els vectors són més fàcils de manipular per a les màquines i de comparar.

Vectorització (II)

- Algunes tècniques de vectorització (embeddings):
 - **NNLM**: model basat en xarxes neuronals. El nombre de dimensions és fixe.
 - **Word2Vec**: cada paraula és un vector en un espai semàntic. El nombre de dimensions és fixe.
 - **FastText**: creat per Facebook. Similar a Word2Vec, però permet representar paraules rares i que no estan en el vocabulari.
 - **GloVe**: model basat en NNLM i Word2Vec.

Word2Vec

- Es basa en la idea que les paraules amb significats similars apareixen en contextos similars.
 - "You shall know a word by the company it keeps" (J.R. Firth, 1957).
- Quan una paraula **p** apareix en un text, les paraules properes a **p** són el seu **context**.
- Els diferents contextos de **p** defineixen el significat de **p**.

*...government debt problems turning into **banking** crises as happened in 2009...*

*...saying that Europe needs unified **banking** regulation to replace the hodgepodge...*

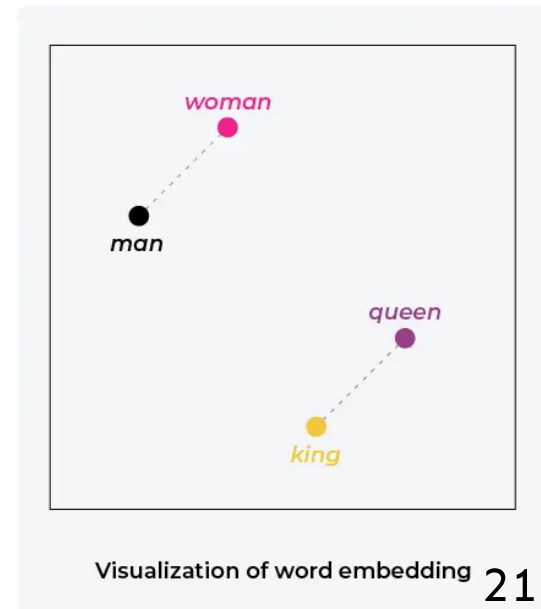
*...India has just given its **banking** system a shot in the arm...*

These **context words** will represent **banking**

Word2Vec (II)

- Per cada paraula obtenim un vector **dens** i de **longitud fixa**.
 - Cada dimensió del vector representa un **aspecte semàntic** de la paraula.
 - Representen la seva **posició** en un espai semàntic n-dimensional.
 - Els vectors de paraules amb contextos semblants estaran propers en l'espai semàntic.
- “ Facilita calcular la similitud entre paraules. ”

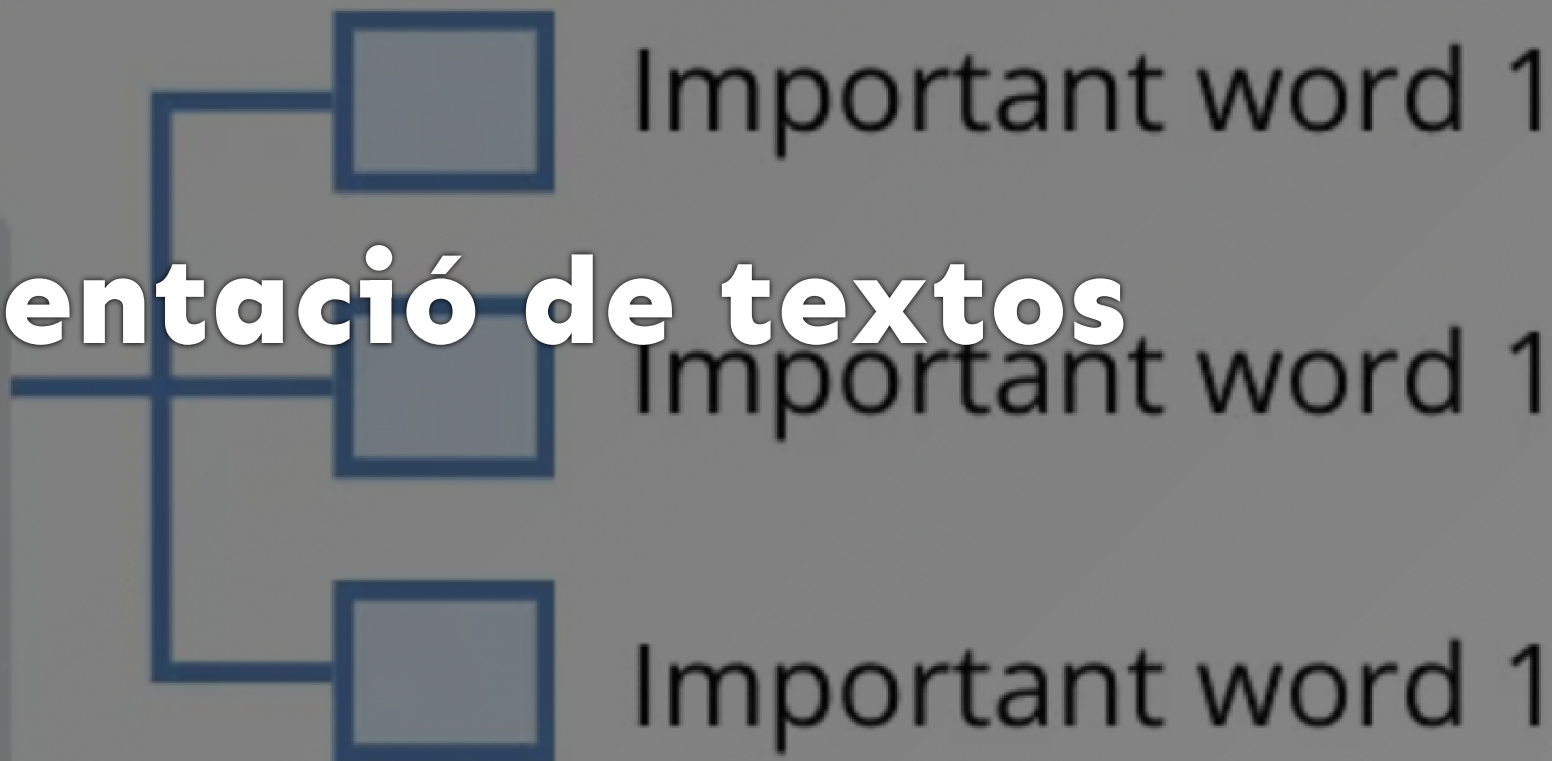
	living being	feline	human	gender	royalty	verb	plural
man →	0.6	-0.2	0.8	0.9	-0.1	-0.9	-0.7
woman →	0.7	0.3	0.8	-0.7	0.1	-0.5	-0.4
king →	0.5	-0.4	0.7	0.8	0.9	-0.7	-0.6
queen →	0.8	-0.1	0.8	-0.9	0.8	-0.5	-0.9
word							

Word2Vec (III)

- Els vectors de paraules també s'anomenen **embeddings** o **representacions de xarxa**.
- **FastText** és una variant de **Word2Vec** que utilitza subparaules.
 - Permet representar paraules rares i que no estan en el vocabulari.
 - Útil per a llengües amb moltes paraules compostes i derivades.
- Els *embeddings* generats poden ser utilitzats en una gran varietat de tasques, com pot ser la classificació de textos, anàlisi de sentiments, etc.
- Són models que necessiten un entrenament previ amb totes les paraules del vocabulari. A continuació veurem un exemple.

Representació de textos

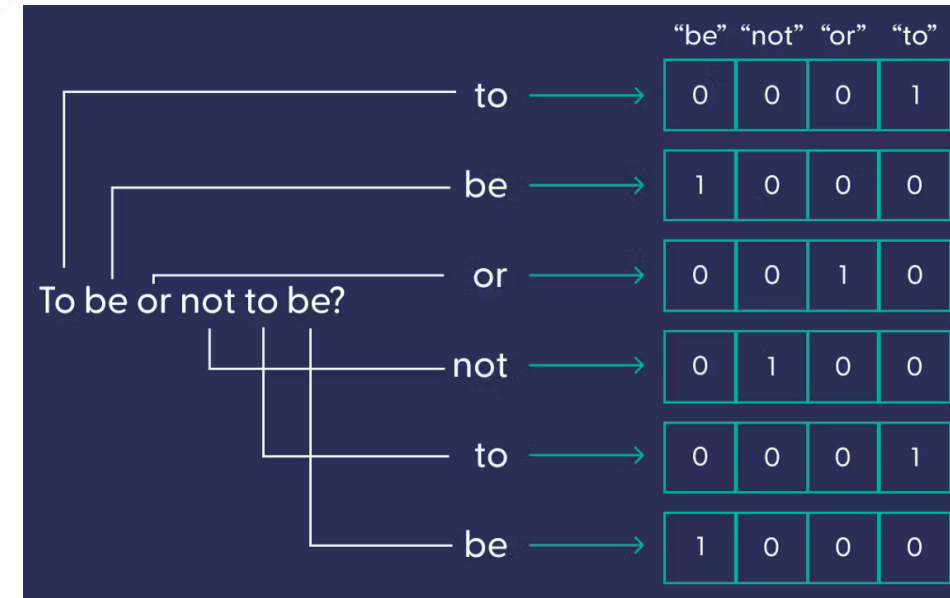

Representació de textos

- Fins ara hem vist com representar paraules, veurem com representar textos, per poder veure les relacions entre les paraules que el formen.
- Algunes de les tècniques utilitzades són:
 - **One-hot encoding**: cada token $\rightarrow$ una dimensió; valor $\rightarrow$ 1 si el token està i 0 si no.
 - **Bag of Words**: model basat en freqüències. El valor de cada cel·la son les aparicions del token en el document. Simple i molt utilitzat.
 - **TF-IDF**: model basat en freqüències i inversa de freqüències
 - **Word Embeddings**. Vectorització de paraules amb *Word2Vec*, *FastText*, etc

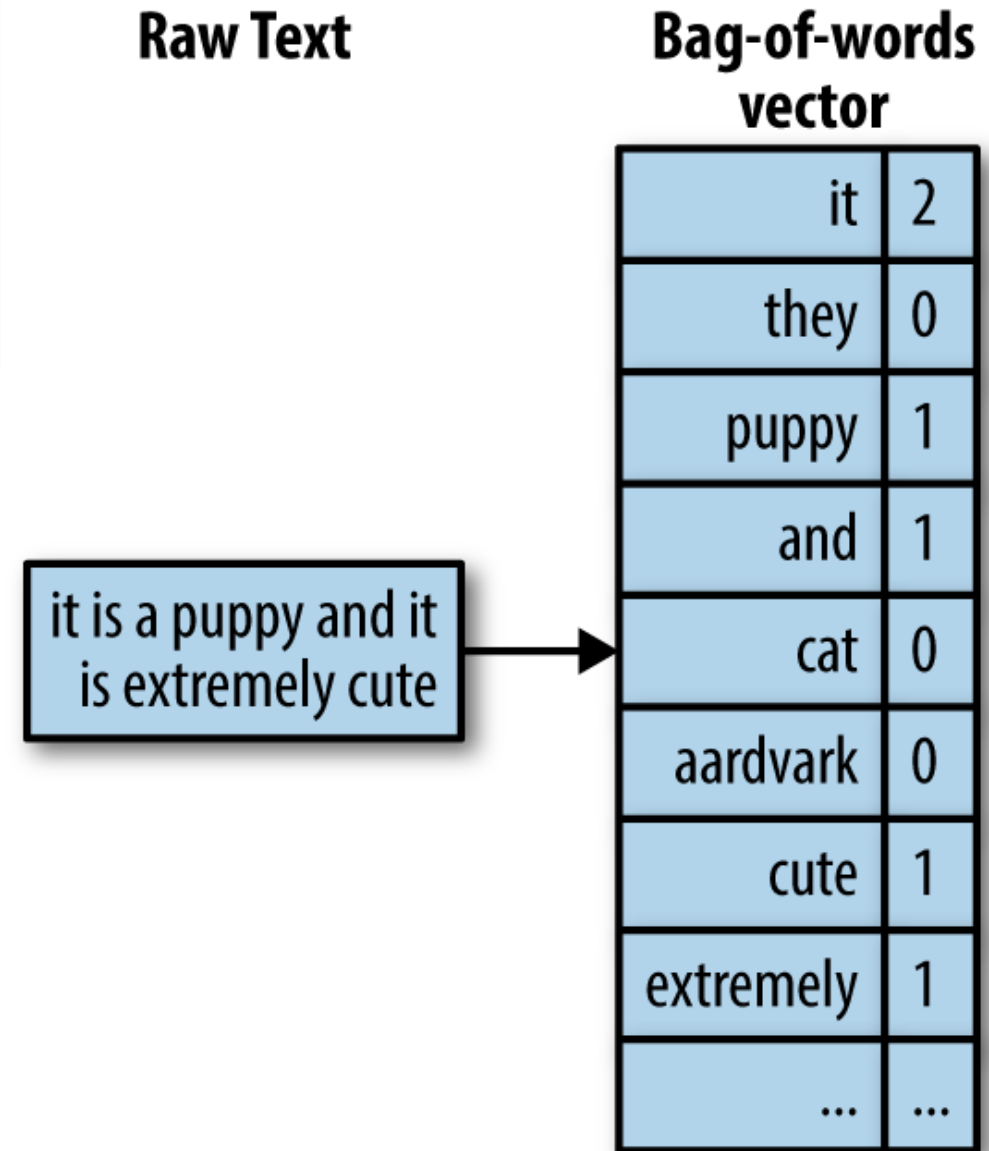
One-hot encoding

- El model **one-hot encoding** és un model basat en tokens.
- Els vectors generats són **dispersos i grans**, ja que cada token és una dimensió.
- Cada token és una dimensió i el valor de cada cel·la és 1 si el token està i 0 si no.
- Els vectors generats són **independents** de la semàntica.
- No facilita calcular la similitud entre paraules i textos.

Bag of Words (BoW)

- El model **BoW** és un model basat en freqüències.
- Es pot entendre com una suma dels vectors one-hot.
- Els vectors generats són **independents** de la semàntica.
- El nombre del token es pot entendre com a **ordre** i en molts casos no és així. Aquesta discrepància pot afectar a la qualitat del model.

TF-IDF

- El model **TF-IDF** és un model basat en freqüències i inversa de freqüències.
- Semblant al model **BoW**, però té en compte la freqüència del token en el document i en el conjunt de documents.
- El valor de cada cel·la és el producte de la freqüència del token en el document i la inversa de la freqüència del token en el conjunt de documents.
- Dona més importància als tokens que apareixen en pocs documents. Raó: els tokens que apareixen en molts documents no solen aportar informació rellevant.

Word Embeddings

- Els *embeddings* generats per Word2Vec són vectors de n dimensions.
- Els vectors generats són **densos**, de **longitud fixa** i amb **sentit semàntic**.
- Per a representar un **text** pot utilitzar-se la mitjana dels *embeddings* de les paraules que el formen, el màxim, la suma, etc.

Generació de *embeddings* amb Word2Vec i la llibreria Gensim

```
from gensim.models import Word2Vec

sentences = [
    ["Gavi", "company", "Pedri"],
    ["Xavi", "entrena", "Barça"],
    ["Gavi", "juga", "Barça"],
    ["Gavi", "chuta"],
    ["Kepa", "para"],
    ["Xavi", "entrena"],
]

model = Word2Vec(sentences, min_count=1)
```

Visualització dels *embeddings*

```
gavi = model.wv["Gavi"]  
print(gavi)
```

```
[  
    -0.00536227  0.00236431  0.0510335  0.09009273  
          - 0.0930295 - 0.07116809 0.06458873  0.08972988  
          - 0.05015428 - 0.03763372  
]
```

Busquem paraules similars

```
model.wv.most_similar("Gavi")
```

```
[('Barça', 0.5436005592346191),  
 ('Pedri', 0.3792896568775177),  
 ('entrena', 0.3004249036312103),  
 ('Xavi', 0.10494352877140045),  
 ('juga', -0.1311161071062088),  
 ('chuta', -0.1897382140159607),  
 ('para', -0.22418655455112457),  
 ('Kepa', -0.2726020812988281),  
 ('company', -0.7287455797195435)]
```

Similitud del cosinus

- Els *embeddings* generats per Word2Vec són vectors de n dimensions.
- Per a calcular la similitud entre dos vectors s'utilitza la **similitud del cosinus**.
- El resultat és un valor entre -1 i 1.
 - -1: vectors oposats.
 - 0: vectors ortogonals.
 - 1: vectors iguals.
- Aquesta mesura és molt utilitzada en el processament del llenguatge natural.

An abstract graphic featuring a central microphone icon. The background is dark purple with vibrant, flowing waves in shades of blue, purple, and red. Various geometric shapes, including circles, spheres, and lines, are scattered throughout, creating a dynamic and futuristic aesthetic.

Conversió de text a veu i veu a text

Reconeixement de veu i transcripció automàtica

- La síntesi de veu i la transcripció automàtica són tasques de processament del llenguatge natural.
 - La síntesi de veu és el procés de **convertir un arxiu de text en un arxiu d'àudio**.
 - La transcripció automàtica és el procés de **convertir un arxiu d'àudio en un arxiu de text**.
- Ambdues són unes tècniques molt importants en el processament del llenguatge natural; encara que no solen estar en primer pla.
- En aquest apartat veurem com funcionen aquestes tècniques.

Síntesi de veu

- La **síntesi de veu** és el procés de **convertir un arxiu de text en un arxiu d'àudio**.
- Aquesta tecnologia ha millorat molt en els últims anys, gràcies als models de llenguatge i a les xarxes neuronals.
- Hi ha diversos enfocaments, a continuació veurem els més importants.

Síntesi de veu: concatenació de sons

- Es basa en la grabació de **sons** i la seva **concatenació** per a formar paraules i frases.
- Es busquen els sons més adaptats al context i es combinen de manera que soni el més natural possible.
- Requereix una gran quantitat de dades i dificulta adaptar-se a contextos nous.

Síntesi de veu: síntesi basada en formants

- Els **formants** són les **frequències** de les cordes vocàliques.
- S'ajusten els formants per representar els diferents sons i es combinen per a formar paraules i frases.
- La síntesi de formants permet obtenir veus clares i precises.
- Requereixen menys dades que la síntesi per concatenació de sons, tenen, però menys naturalitat i expressivitat.

Síntesi de veu: síntesi basada en unitats

- Es basa en la **síntesi d'unitats** més petites que les paraules, com ara **fonemes** o **diftongs**.
 - Aquestes unitats s'enmagatzemen en una base de dades i es combinen de forma dinàmica segons el text.
 - La síntesi de unitats permet obtenir veus més naturals i expressives.
 - Requereixen menys dades que la síntesi per concatenació de sons.

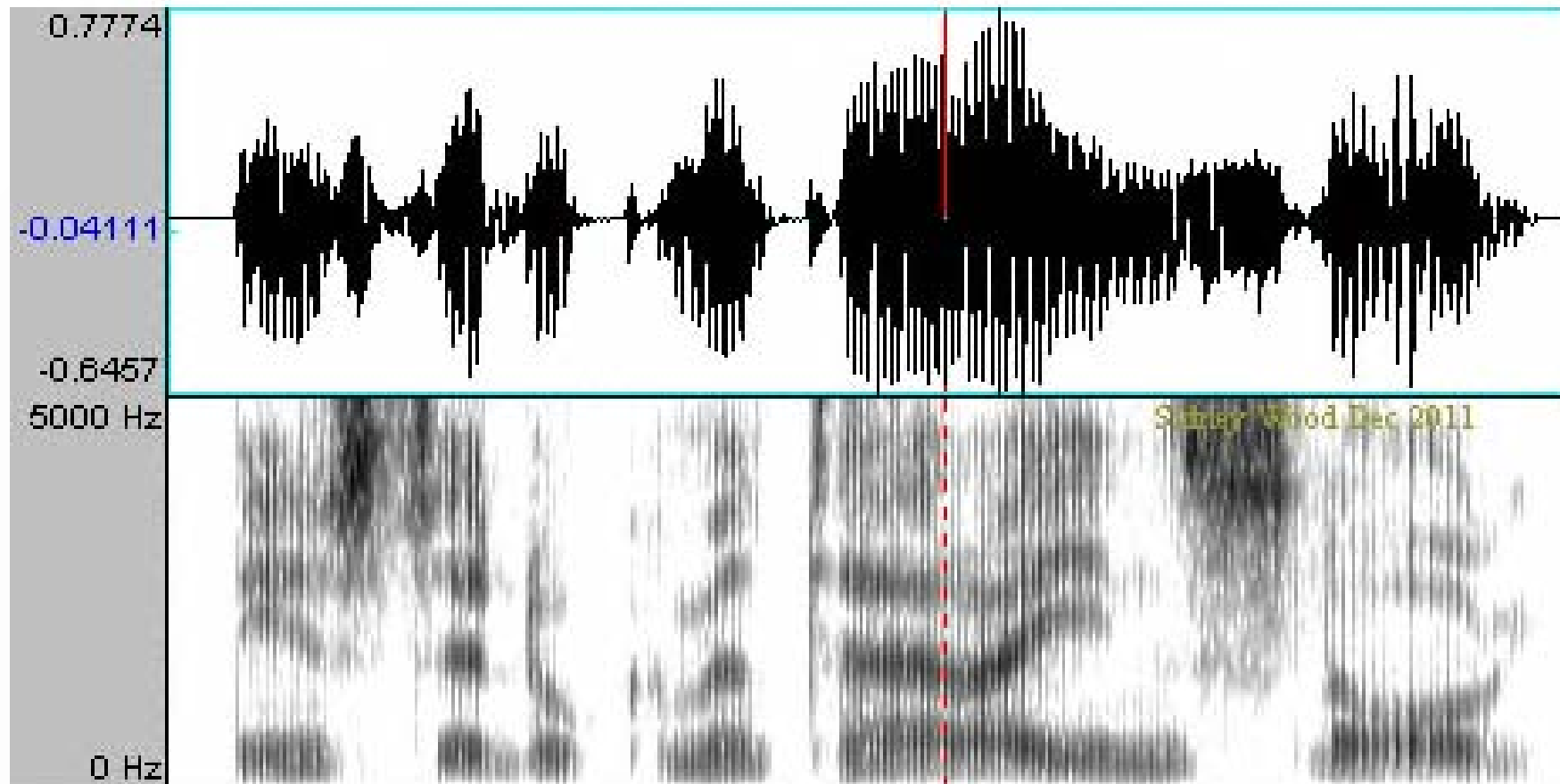
Síntesi de veu: basada en xarxes neuronals (I)

- Les xarxes neuronals són capaces de sintetitzar veus a partir de text.
- Aquestes xarxes s'entrenen amb grans quantitats de dades de veu i text i són capaces de sintetitzar veus molt naturals.
- S'utilitzen Xarxes Neural Recurrents (RNN) específiques, com ara les xarxes LSTM o GRU o models més moderns com ara les xarxes Transformer.
- Aquestes xarxes són capaces de sintetitzar veus molt naturals i expressives, sempre que tinguin suficients dades d'entrenament i suficient capacitat de procés.

Síntesi de veu: basada en xarxes neuronals (II)

- Aquests models es basen en els espectrogrames de les veus (representació de la veu en funció del temps i la freqüència).
- Funcionen en quatre etapes:
 - **Etapa de seqüència a seqüència:** el text es converteix en una seqüència de vectors.
 - **Etapa de seqüència a espectrograma:** els vectors es converteixen en espectrogrames.
 - **Etapa de síntesi:** els espectrogrames es converteixen en veu.
 - **Etapa de postprocessament:** es millora la qualitat de la veu.

/ 'fɪ ns d etdɒ kʌmən't̚ è: r a 'i n ,s l a: g /
 [,fɪ n:s d̚ e dɒ k:ʌmən't̚ʰ æ: r a 'i n: ,s l̩ ɑ: g]

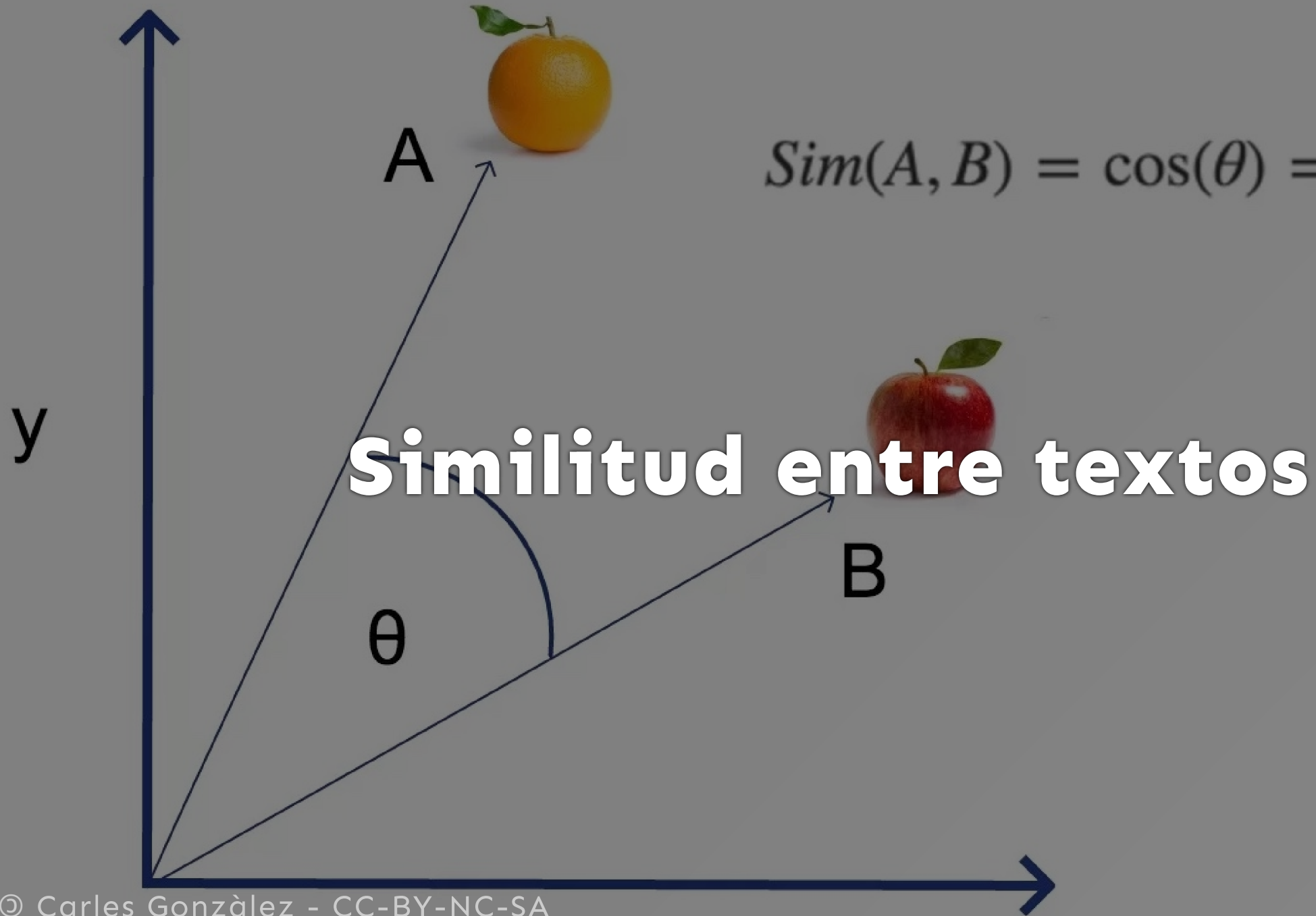

Transcripció automàtica

- En l'actualitat el **reconeixement de veu** és una tasca **molt madura**.
- Els assistents virtuals com **Siri**, **Alexa** o **Google Assistant** són capaços de reconèixer veu amb una gran precisió.
- Si volem implementar un sistema de reconeixement de veu, podem utilitzar eines com **Google Cloud Speech-to-Text** o **IBM Watson Speech to Text**.
- Aquestes eines es basen en les mateixes tècniques que hem vist per a la síntesi de veu.

Models de reconeixement de veu i transcripció automàtica

- Els models de reconeixement de veu i transcripció automàtica són models de **seqüència a seqüència**.
- Aquests models són capaços de convertir una seqüència d'entrada en una seqüència de sortida.
- Alguns dels models més importants són:
 - **Whisper**: model de reconeixement de veu de **OpenAI**.
 - **DeepSpeech**: model de reconeixement de veu de **Mozilla**.
 - **Hugging Face Speech2Text**: model de reconeixement de veu.
 - **Bark**: Model de generació de veu de **Suno Labs**.

Similitud entre textos

- La similitud entre textos és una mesura que indica com de semblants són dos textos.
- És una de les funcions més obvies del processament del llenguatge natural.
- El càlcul de la similitud entre textos, però, és una tasca **difícil**.
- Anem a veure algunes tècniques de les més utilitzades.

Técnicas per a calcular la similitud entre textos (I)

- **Basades en regles:** Es basen en regles predefinides; fàcils d'implementar i útils per a casos senzills.
 - **Distància de Levenshtein:** És el nombre mínim d'operacions per a transformar una cadena en una altra.
 - **Distància de Hamming:** És el nombre de posicions en les quals dues cadenes de la mateixa longitud difereixen.
 - **Recompte de paraules:** És el nombre comú de paraules entre dos textos.
 - **Distància de Jaccard:** És el nombre de paraules comunes entre dos textos dividit pel nombre total de paraules dels dos textos.

Técnicas per a calcular la similitud entre textos (II)

- **Basades en característiques sintàctiques:** Es basen en les característiques sintàctiques i gramaticals dels textos. Impliquen un procés de **parsejat** dels textos per analitzar la seva estructura sintàctica.
- **Basades en característiques semàntiques:** Es basen en les característiques semàntiques dels textos. Aquí models com Word2Vec són molt útils, al permetre representar el significat contextual de les paraules.
 - **Word Mover's Distance:** Mesura la distància entre dos textos com la distància entre els vectors de les paraules dels dos textos.
 - **Similitud del cosinus:** Utilitza el cosinus de l'angle entre ells.

Técnicas per a calcular la similitud entre textos (II)

- **Basades en l'aprenentatge automàtic:** Es basen en l'aprenentatge automàtic per a calcular la similitud entre textos.
 - **BERT i GPT:** Models de llenguatge basats en xarxes neuronals que pot ser utilitzat per a calcular la similitud entre textos.
 - **Universal Sentence Encoder:** Model específicament entrenat per al *transfer learning* (aprenentatge per a la transferència; utilitzar un model entrenat per a una tasca per a una altra).

Utilitats de la similitud entre textos

- **Correcció ortogràfica:** Per a corregir una paraula es busca la paraula més semblant.
- **Classificació de textos:** Per a classificar un text es busca el text més semblant.
- **Agrupació de textos:** Útil per a agrupar textos similars en clusters.
- **Búsqueda de respòste:** Per a trobar la resposta a una pregunta es busquen texts semblants a la pregunta.

Word Embeddings

- Les tècniques clàssiques d'NLP es basen en representacions no semàntiques com BoW o TF-IDF.
- Les modernes es basen en LLMs (Language Models) i Word Embeddings.
- Com ja hem vist, els *embeddings* generats per Word2Vec són vectors de n dimensions.
- Per a representar un text pot utilitzar-se la mitjana dels *embeddings* de les paraules que el formen.
- Els vectors generats són **densos**, de **longitud fixa** i amb **sentit semàntic**.
- Facilita calcular la similitud entre paraules i textos.

LLMS (Language Models)

- Els **LLMs** són models complexos basats en xarxes neuronals recurrents i l'arquitectura **Transformer**.
- Poden aprendre la semàntica del text i generar els seus propis *embeddings* utilitzant el mecanisme d'**atenció**.
- Demostren un gran rendiment en moltes tasques, com pot ser el càlcul de la similitud entre textos.
- Són complexos i necessiten un entrenament previ amb un gran volum de dades.

Classificació de textos i anàlisi de sentiments

Anàlisi de sentiments

- L'anàlisi de sentiments és un tipus de classificació i una de les tasques més utilitzades en el processament del llenguatge natural.
- L'objectiu és determinar l'actitud d'un autor respecte a un tema o producte.
- Es basa en la **polaritat** del text, que pot ser **positiva**, **negativa** o **neutra**.
- També poden buscar-se emocions concretes, com pot ser **alegria**, **tristesa**, **ira**, etc.

Anàlisi subjectiva i objectiva

- L'anàlisi de sentiments pot ser **subjectiva** o **objectiva**.
- L'anàlisi subjectiva busca les **emocions i sentiments** de l'autor.
- L'anàlisi objectiva es basa en **fets i dades concretes**.
- Els dos tipus d'anàlisi són **complementaris** i poden utilitzar-se conjuntament.
- Ex: "*La pel·lícula té grans moments, però el final és molt trist*".
 - Anàlisi subjectiva: "*La pel·lícula és bona*".
 - Anàlisi objectiva: "*El final és trist*".

Preprocessament del text

- El **tractament** de textos facilita obtenir bons resultats en NLP.
- Permet reduir la **dimensionalitat** dels textos, eliminar el soroll i capturar la semàntica.
- Algunes de les tècniques més utilitzades són:
 - **Tokenització**: vist anteriorment.
 - **Normalització**: convertir el text a un format estàndard.
 - **Eliminació de stopwords**: eliminar paraules que no aporten informació.
 - **Stemming i lematització**: convertir les paraules a forma base.
 - **Gestió de negacions i modalitats**: convertir a un format estàndard.

Preprocessament: tokenització

- Com ja hem vist, la tokenització és el procés de dividir un text en tokens.
- Els tokens poden ser paraules, subparaules, signes de puntuació, etc.
- Facilita una anàlisi més profund del text i extreure característiques rellevants.
- Ex: "El Barça està en crisi" →
`["El", "Barça", "està", "en", "crisi"]`.

Preprocessament: normalització

- La **normalització** implica el·liminar els elements que no aporten informació.
 - Nombres, signes de puntuació, etc.
- També implica convertir el text a un format estàndard, passant a minúscules i llevant espais innecessaris, per exemple.
 - Ex: "El Barça està en crisi! 😡" → "el Barça està en crisi".
- La normalització facilita la comparació entre textos i la detecció de paraules clau.

Preprocessament: eliminació d'stopwords

- Les **stopwords** són paraules que no aporten informació al text.
- Són paraules molt comunes en un idioma, com pot ser articles, preposicions, etc.
- Els textos després de processar-se amb stopwords són més fàcils de tractar i més ràpids de processar.
- Ex: "El Barça està en crisi" → ["Barça", "crisi"] .

Preprocessament: stemming i lematització

- El **stemming** i la **lematització** són tècniques per a convertir les paraules a la seva forma base i facilitar l'agrupació de paraules relacionades.
- L'**stemming** és un procés heurístic basat en regles, mentre que la **lematització** és un procés basat en coneixements lingüístics.
 - Ex d'stemming: "jugar", "jugaré", "jugarà" → "jug".
 - Ex de lematització: "jugar", "jugaré", "jugarà" → "jugar".
- El stemming és més ràpid, però la lematització és més precisa.

Preprocessament: negacions i modalitats

- Les **negacions i modalitats** poden canviar el significat d'una frase.
- Ex: *"El Barça no està en crisi"*, *"El Barça pot estar en crisi"*, *"Deuries anar a l'estadi"*.
- Els models de NLP no poden interpretar aquestes frases sense un tractament previ.
- Necessitem tècniques específiques, com la detecció de **dobles negacions** i la **reassignació de polaritat**.

Enfocaments per a l'anàlisi de sentiments

- Com en totes les tasques de NLP, l'anàlisi de sentiments pot ser abordada amb diferents enfocaments.
- Els enfocaments més utilitzats són:
 - Basats en **regles**
 - Basats en l'**aprenentatge automàtic supervisat**
 - Basats en l'**aprenentatge automàtic no supervisat**

Enfocament basat en regles

- Els enfocaments basats en regles són els més senzills i ràpids.
- També s'anomenen **lexicon-based**.
- Es basen llistes de paraules per a determinar la polaritat del text.
- De cada paraula es busca la seva polaritat en el llistat i es fa una suma..
 - *"El Barça està en crisi"*. *"crisi"* → **-1** → **negatiu**.
 - *"Me fa il·lusió anar a l'estadi"*. *"il·lusió"* → **1** → **positiu**.
 - *"El partit va acabar en empat"*. *"empat"* → **0** → **neutre**.

Enfocament basat en l'AA supervisat

- Els enfocaments basats en l'aprenentatge automàtic supervisat són alguns dels més utilitzats.
- Consisteixen en entrenar un model amb un conjunt de dades etiquetades amb la polaritat del text.
- El model identifica els patrons en el text que determinen la polaritat.
- Alguns dels models més utilitzats són: **Naive Bayes, Support Vector Machines, Random Forest, Xarxes neuronals**

Enfocament basat en l'AA no supervisat

- Els enfocaments basats en l'aprenentatge es basen en identificar patrons en el text sense necessitar etiquetes predefinides.
- Es poden utilitzar tècniques com la **clusterització** per a agrupar els textos en clusters segons la seva polaritat.
- Una vegada agrupats els textos, es poden etiquetar manualment els clusters.
- Aquestes tècniques són útils per a detectar patrons en el text i per a agrupar textos semblants (segons la distància entre textos).

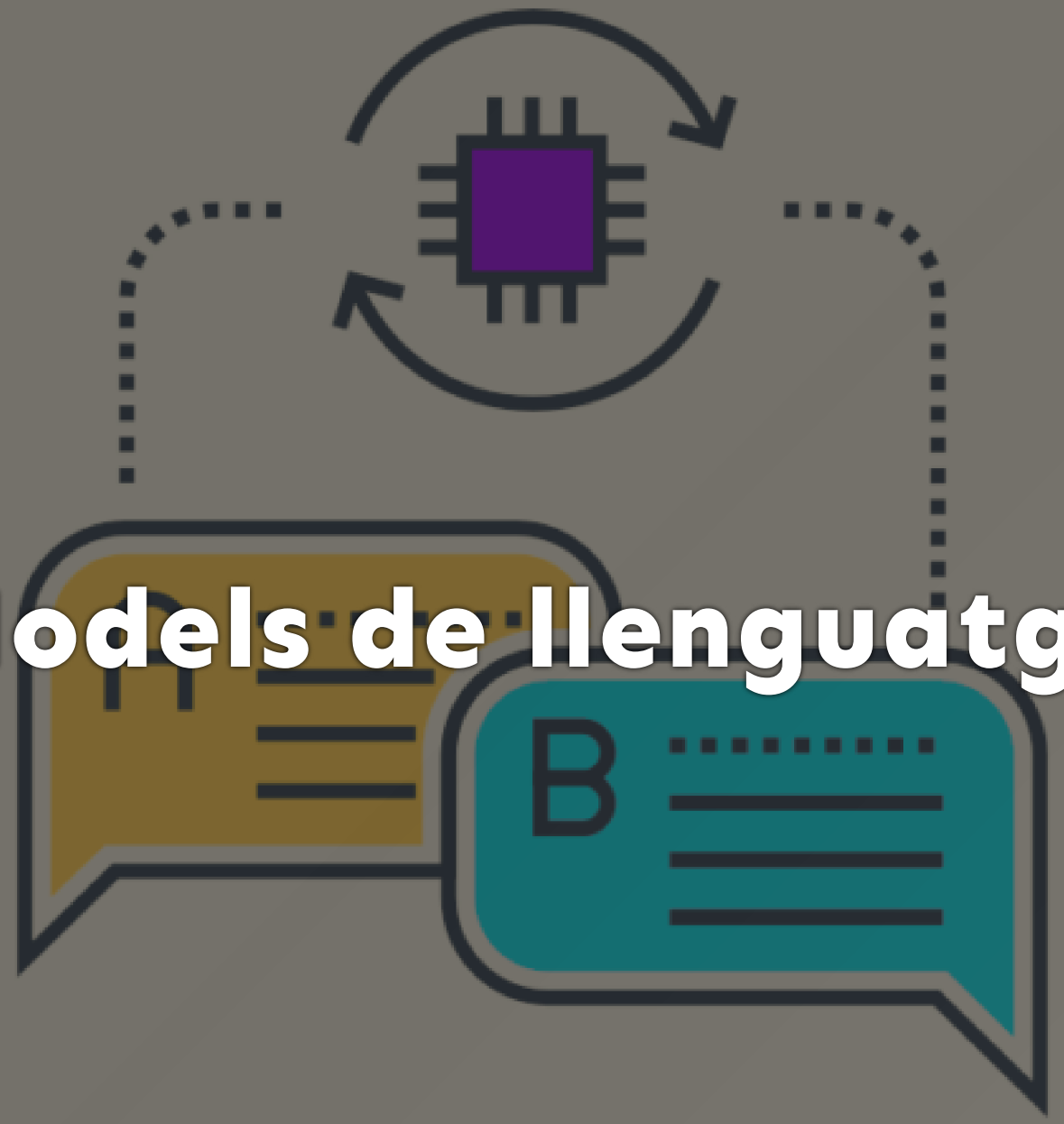
Models per a l'anàlisi de sentiments

Alguns dels models més utilitzats per a l'anàlisi de sentiments són:

- **BOW** + clasificador: model basat en BoW i un clasificador.
- **Embeddings** + clasificador: Word2Vec, FastText, etc.
- **VADER**: model basat en regles, molt utilitzat en anglès.
- **Transformers**: com ja hem vist, els transformers són models específics per a NLP molt potents. Un dels models més utilitzats és **BERT**, de qual utilitzarem una implementació en la segona pràctica.

Xarxes neuronals per a l'anàlisi de sentiments

- Les xarxes neuronals són un dels models més utilitzats per a l'anàlisi de sentiments.
- Les xarxes neuronals són capaces d'aprendre els patrons en el text i de generar els seus propis *embeddings*.

The diagram illustrates a language model architecture. At the top, a purple square with pins represents a processor or GPU, with two curved arrows forming a loop around it. Below this, two speech bubbles are shown: a yellow one on the left and a teal one on the right. The yellow bubble contains the letter 'P' and the teal bubble contains the letter 'B'. Dotted lines connect the processor to both bubbles, and a solid line connects the two bubbles, suggesting a flow of information or a sequence of operations.

Models de llenguatge

Models de llenguatge

- Fins ara hem vist com representar el text i com accomplir tasques com l'anàlisi de sentiments.
- Hem comentat que els models de llenguatge són eines molt potentes que poden ser utilitzades en moltes tasques.
- En aquesta secció veurem què són els models de llenguatge i com funcionen.
- També veurem alguns dels més utilitzats i les seves aplicacions.

Aplicacions dels models de llenguatge

- Són dels camps més actius i complexos de la IA.
- Són la base de moltes aplicacions de NLP, com pot ser:
 - **Traducció automàtica:** traduir un text d'un idioma a un altre.
 - **Reconeixement de veu:** transcriure un text a partir d'un arxiu d'àudio.
 - **Síntesi de veu:** generar un arxiu d'àudio a partir d'un text.
 - **Generació i resum de text:** generar textos a partir d'un context.
 - **Anàlisi de sentiments:** determinar la polaritat d'un text.
 - **Classificació de text:** classificar un text en una categoria.
 - **Generació de textos:** generar textos a partir d'un tema o un estil.

Definició

- Un **model de llenguatge** assigna una probabilitat a una seqüència de paraules.
 - Per tant, permet predir la següent paraula d'una seqüència.
 - Ex: "El barça està en ___" → `[{crisi: 0.8}, {forma: 0.1}, {casa: 0.1}]`
- Es basen en la idea que les paraules d'una seqüència no són independents, sinó que depenen de les paraules anteriors.
- Permeten calcular la "**validesa**" d'una seqüència de paraules.
 - No és el mateix que la **correcció** d'una seqüència de paraules.
 - Intentem modelar el llenguatge humà, amb els seus **matissos i ambigüitats**.

Història: Models basats en regles

- Els models de llenguatge són un dels camps més antics del processament del llenguatge natural.
- Es basen en regles gramaticals i lingüístiques per definir les característiques del llenguatge.
- Les regles estan definides per experts i són difícils de modificar.
- No són flexibles i no poden adaptar-se a nous contextos.
- Ex: Gramàtica de Chomsky, Gramàtica de Montague, etc.

Història: Models estocàstics

- Els models basats en regles van ser substituïts pels basats en **estadístiques**, més flexibles i que modelen millor el llenguatge. Els models de Markov van ser els primers en tindre resultats acceptables.
- Es basen en la idea que les paraules d'una seqüència no són independents, sinó que depenen de les paraules anteriors. Exemples:
 - **N-gram**: modela cada paraula en funció de les n paraules anteriors. (uni, bi, tri, etc).
 - **Skip-gram**: modela cada paraula en funció de les n paraules anteriors i posteriors.
 - **Syntax-based**: es basen en l'estructura sintàctica de les frases i no en la seva seqüència.

Història: RNN

- Els models basats en estadístiques van ser substituïts per models basats en **xarxes neuronals**.
- Els primers models d'aquest tipus van ser els **RNN** (xarxes neuronals recurrents).
 - A diferència de les xarxes neuronals tradicionals, les RNN tenen **memòria**.
 - L'entrada d'una neurona pot anar determinada per la sortida d'ella mateixa.
 - Permeten processar seqüències de longitud variable.
 - Els models de llenguatge basats en RNN van ser els primers en obtenir resultats acceptables.

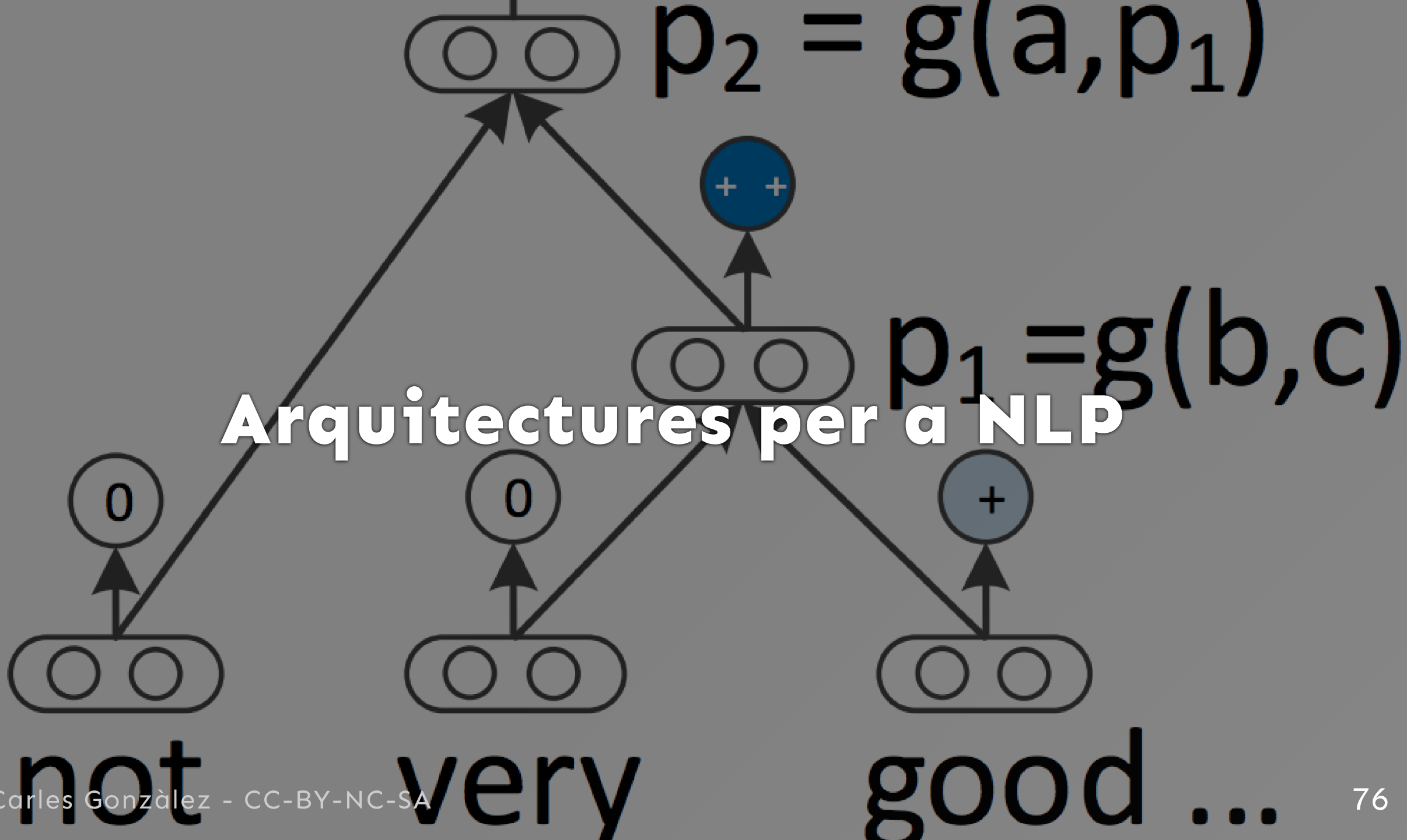
Història: LLM

- Els models basats en RNN van ser substituïts per models basats en **transformers**.
- Els transformers són models basats en xarxes neuronals que utilitzen el mecanisme d'**atenció**.
 - Són més potents que les RNN i permeten obtenir resultats molt millors.
 - Són els models més utilitzats en l'actualitat.
 - Necessiten un entrenament previ amb un **gran** volum de dades (*corpus*)
 - Mostren la capacitat d'entendre el context, la semàntica i la sintàxis del text.

Història: LLM (II)

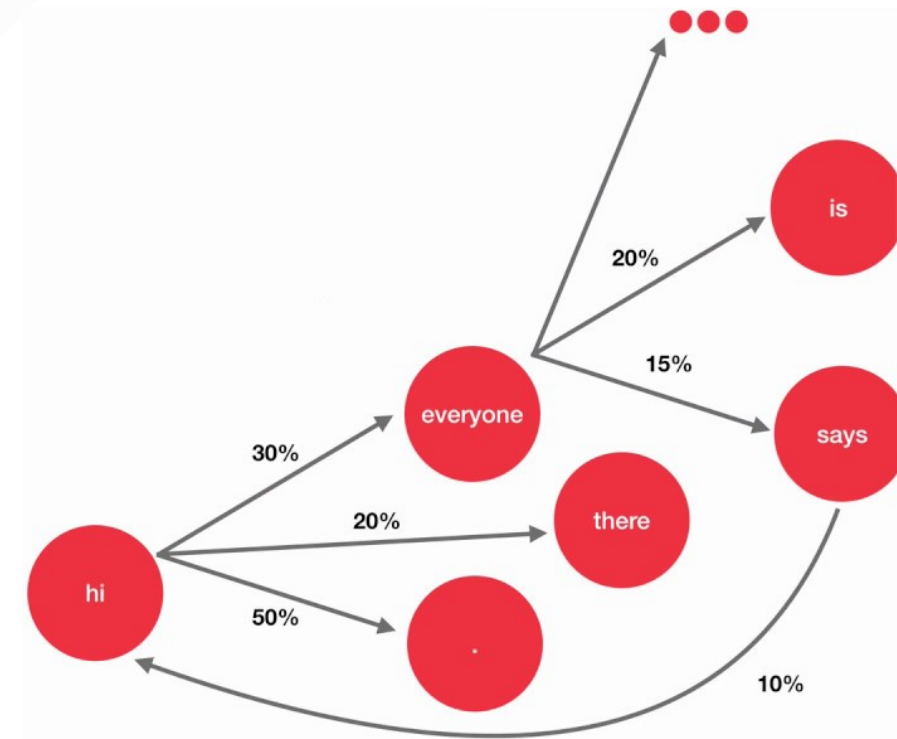
- El mecanisme d'atenció és un mecanisme que permet a les xarxes neuronals aprendre a **centrar-se** en les parts importants de les seves entrades.
- És un mecanisme que imita el comportament humà.
- Podem entendre'l com una **capa** que s'afegeix a una xarxa neuronal.
- Els transformers són models basats en xarxes neuronals que utilitzen una variant del mecanisme d'atenció anomenada **self-attention**.

Arquitectures per a NLP

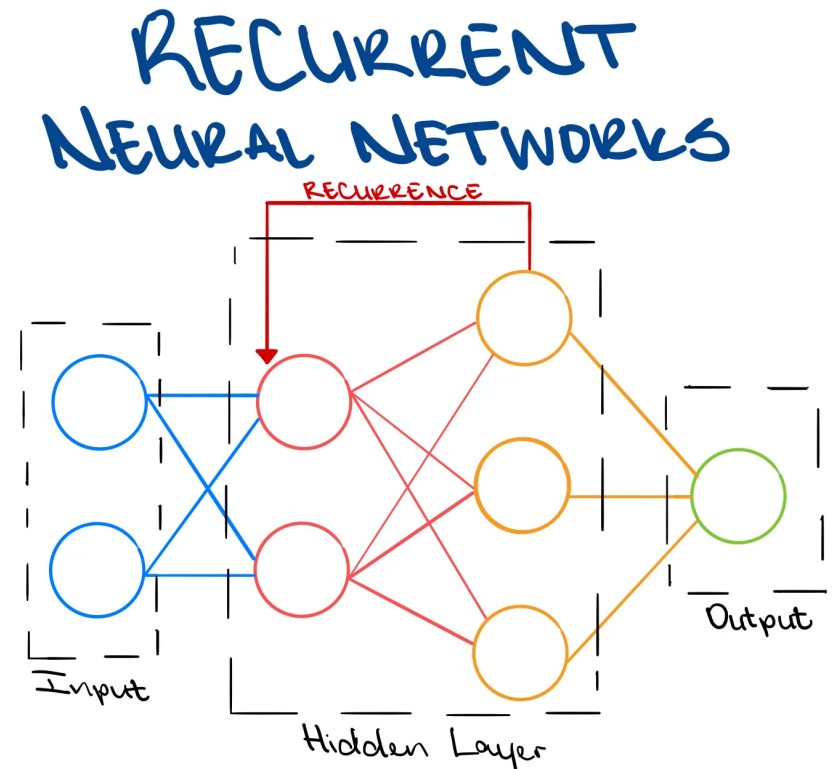
Cadenes de Markov

- Els **models ocults de Markov** (HMM) són models estocàstics que permeten modelar seqüències de paraules.
- Es basen en la idea que les paraules d'una seqüència no són independents, sinó que depenen de les paraules anteriors.
- Els HMM són capaços de modelar la probabilitat de transició entre paraules.
- El seu principal desavantatge és que no poden modelar dependències a llarg termini.

Xarxes neuronals recurrents (RNN)

- Com ja hem parlat, les xarxes neuronals recurrents (RNN) són xarxes neuronals que poden processar seqüències de longitud variable de forma eficient.
- En aquesta secció veuren en més detall com funcionen les RNN i com són utilitzades en NLP.

Memòria

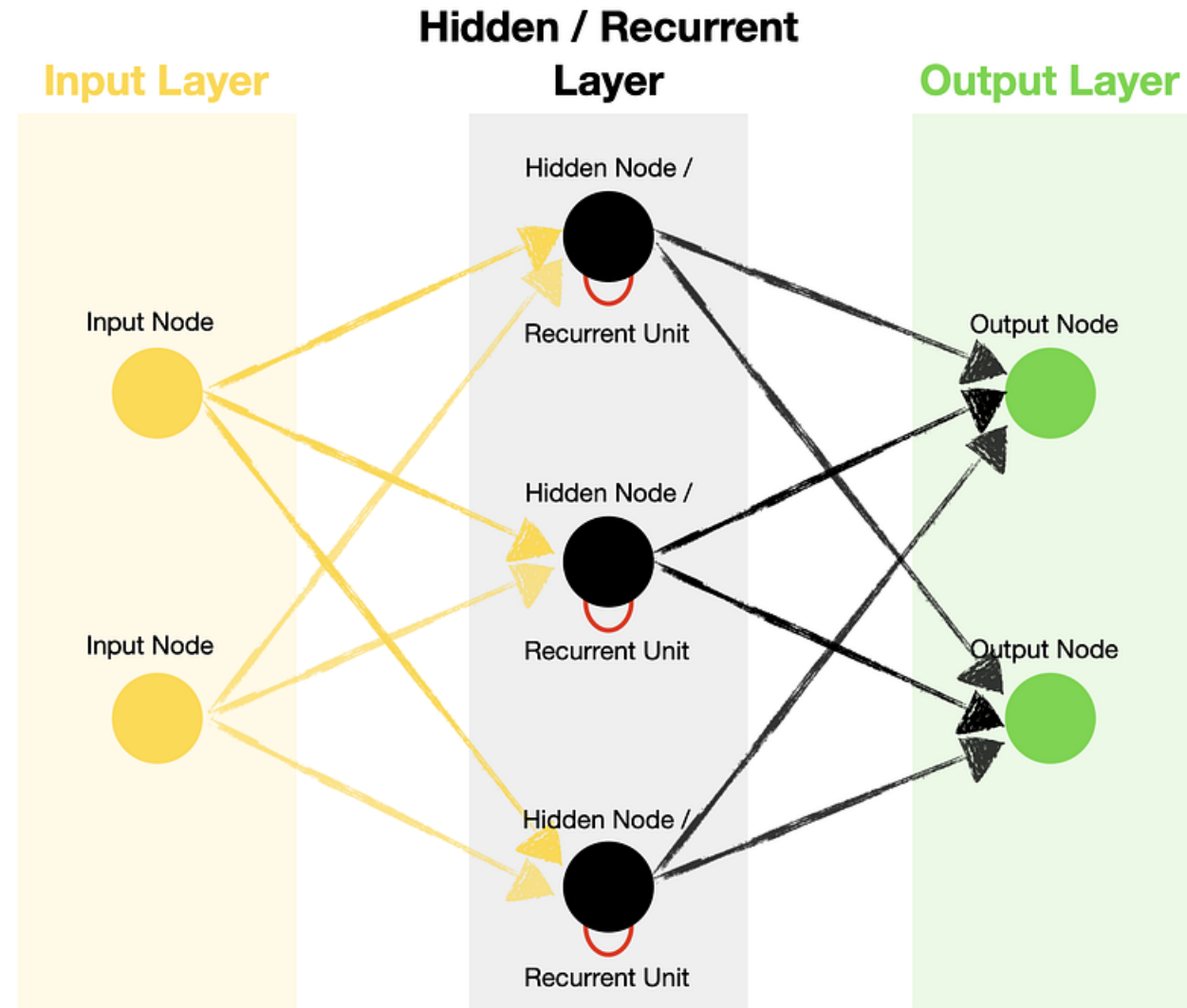
- La principal característica de les RNN és que tenen **memòria**.
- Com s'aconsegueix aquesta memòria?
 - La sortida d'una neurona pot anar determinada per la **sortida d'ella mateixa**.
 - Aixó permet que la informació pugui processar-se en una mateixa capa, sense necessitat de capa addicional.
 - Apareix un nou problema: el **desvaiment del gradient**.
Quina informació es manté i quina no?
 - Per aixó han anat diferents arquitectures al llarg del temps.

Xarxes Recurrents Tradicionals (I)

- La sortida d'una neurona pot anar determinada per la sortida d'ella mateixa.
- Cada neurona té dues entrades: el **valor actual** i el **valor anterior**.
- Aquesta memòria és inherentment de curta durada.
- Per facilitar la comprensió es solen mostrar de forma **desplegada**, com veurem a continuació.
- Són una millora respecte als models ocults de Markov, però molt vulnerables als problemes de desvaiment del gradient.

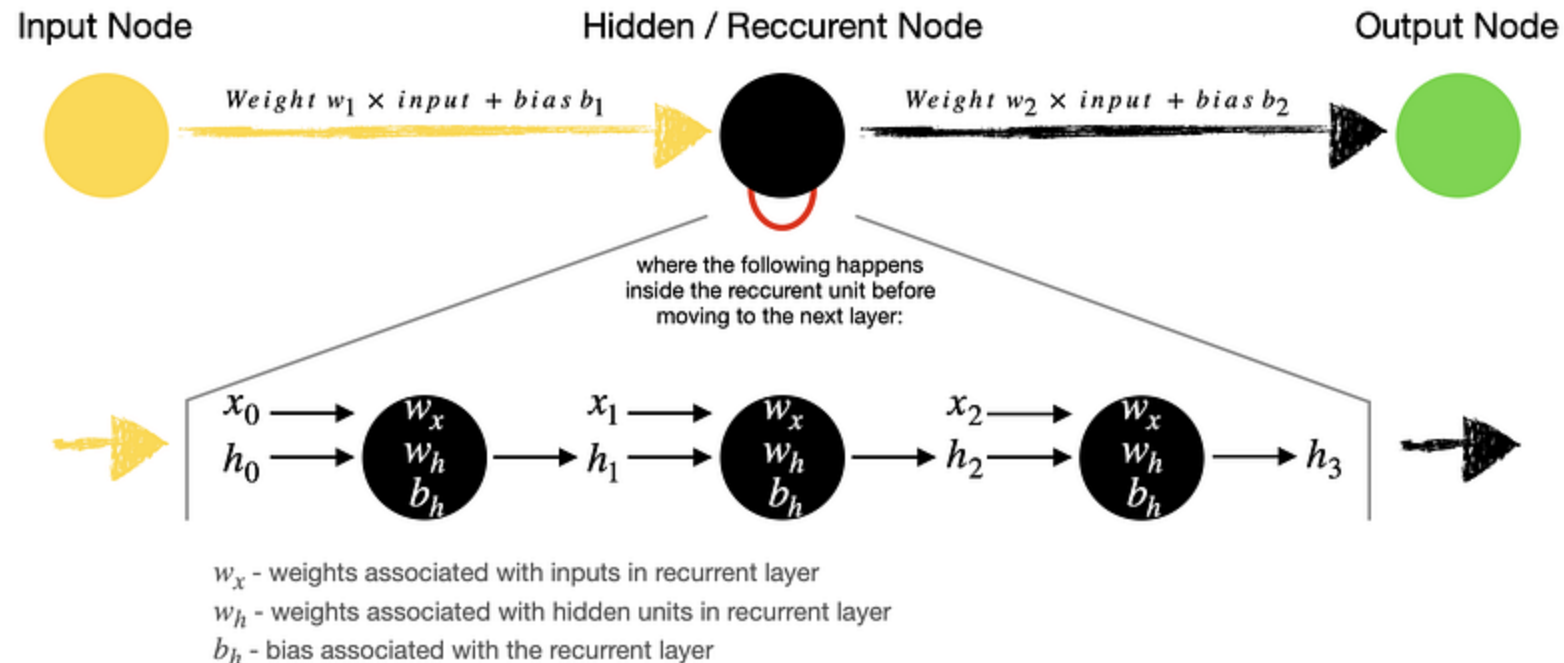
Xarxes Recurrents Tradicionals (II)

- En el cas de les RNN, la memòria es manté en la capa oculta.
- En el següent esquema podem veure com es representa una RNN sense desplegar.

Xarxes Recurrents Tradicionals (III)

- En l'esquema es representen tres passos de temps.
- Solament tenim un node d'entrada, pero al necessitar tres passos de temps, necessitem passar tres valors d'entrada.
- Els valors a entrenar en les neurones recurrents són tres: pes de la entrada, pes de la entrada recurrent i el biaix.

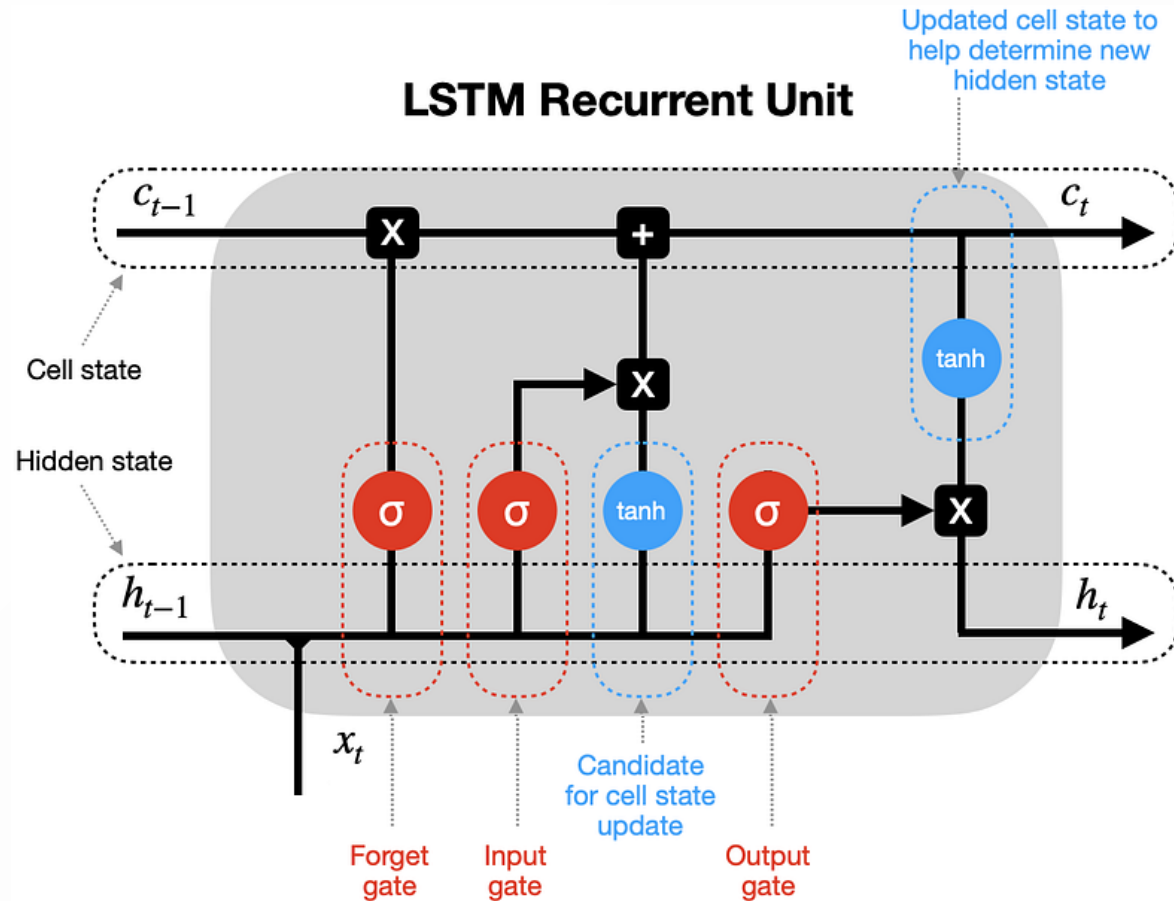
LSTM (Long Short-Term Memory) (I)

- Les **LSTM** són una millora de les RNN tradicionals implementant una **memòria a llarg termini**.
- Tenen una **memòria interna** que pot ser mantinguda, **modificada** o **eliminada** segons les necessitats.
- **Millora el desvaiment** del gradient **a costa de ser més complexa i costosa** de processar.
- Cada cel·la LSTM equival a quatre capes en una RNN tradicional.

LSTM (Long Short-Term Memory) (II)

- L'estat intern de la cel·la es gestiona utilitzant les **portes**.
- Les LSTM tenen tres portes:
 - **Porta d'oblit**: Si s'activa la cel·la oblidarà la informació anterior.
 - **Porta d'entrada**: Si s'activa la cel·la afegirà nova informació.
 - **Porta de sortida**: Si s'activa la cel·la generarà la sortida.
- Aquestes portes permeten a la LSTM mantenir la informació important i descartar la que no ho és.

LSTM (Long Short-Term Memory) (III)

h_{t-1} - hidden state at previous timestep $t-1$ (short-term memory)

c_{t-1} - cell state at previous timestep $t-1$ (long-term memory)

x_t - input vector at current timestep t

h_t - hidden state at current timestep t

c_t - cell state at current timestep t

$\times$ - vector pointwise multiplication $+$ - vector pointwise addition

$\tanh$ - tanh activation function

σ - sigmoid activation function

$\top$ - concatenation of vectors

--- - states

--- - gates

--- - updates

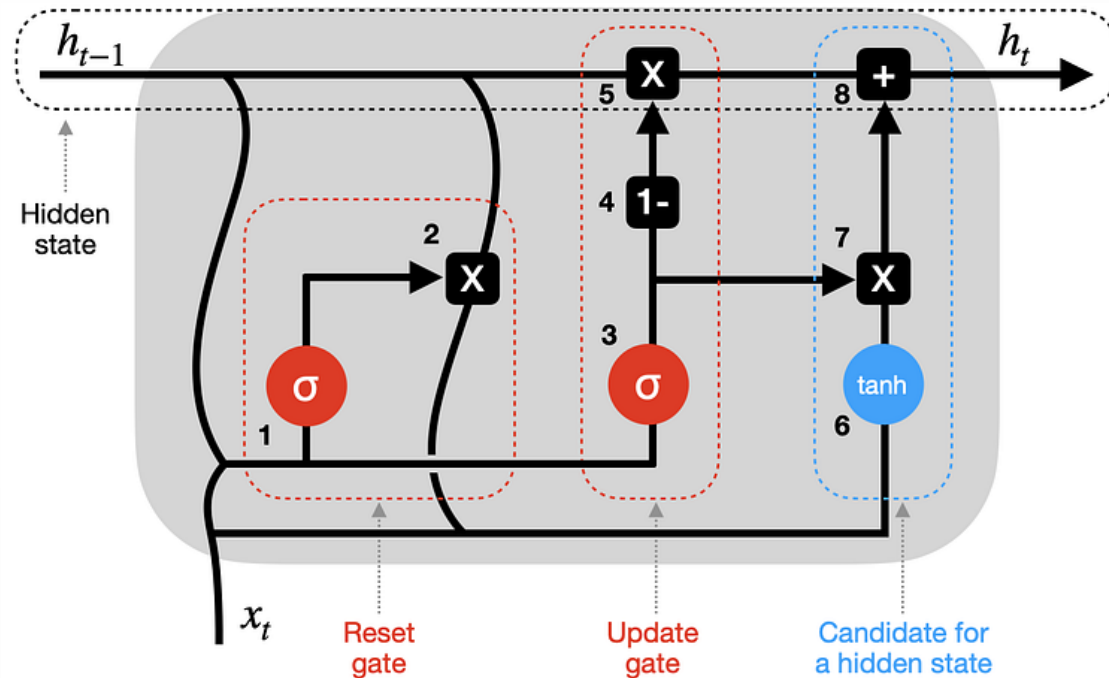
GRU (Gated Recurrent Unit)

- Les GRU són una altra millora de les RNN tradicionals implementant una memòria a llarg termini.
- No tenen una memòria interna com les LSTM, però són més senzilles i més ràpides de processar.
- Hi ha dues portes: porta d'actualització i porta de reinici. En conjunt determinen la quantitat d'informació que es manté i la que es descarta.
- Millora el desvaiment del gradient sense ser tan complexa com les LSTM.

GRU (Gated Recurrent Unit) (II)

- Les GRU tenen dues portes: **porta d'actualització** i **porta de reinici**.
- Si s'activa la porta de reinici la cel·la oblidarà la informació anterior.
- Si s'activa la porta d'actualització la sortida incorporarà nova informació.
 - Aquesta informació pot ser la mateixa que la anterior o una combinació de la nova i la anterior. El poder retenir la informació anterior és el que fa que les GRU no tinguin una memòria interna com les LSTM.

GRU (Gated Recurrent Unit) (III)

h_{t-1} - hidden state at previous timestep t-1 (memory)

x_t - input vector at current timestep t

h_t - hidden state at current timestep t

X - vector pointwise multiplication **+** - vector pointwise addition

tanh - tanh activation function

σ - sigmoid activation function

Y - concatenation of vectors

states - states

gates - gates

updates - updates

A movie poster for the Transformers franchise. It features Optimus Prime in the center,擎天柱 (Optimus Prime) in the center, Bumblebee on the right, and Ironhide on the left. They are standing in a desert landscape with a large eagle flying in the sky. The word "Transformers" is written in large white letters across the middle.

Transformers

Introducció

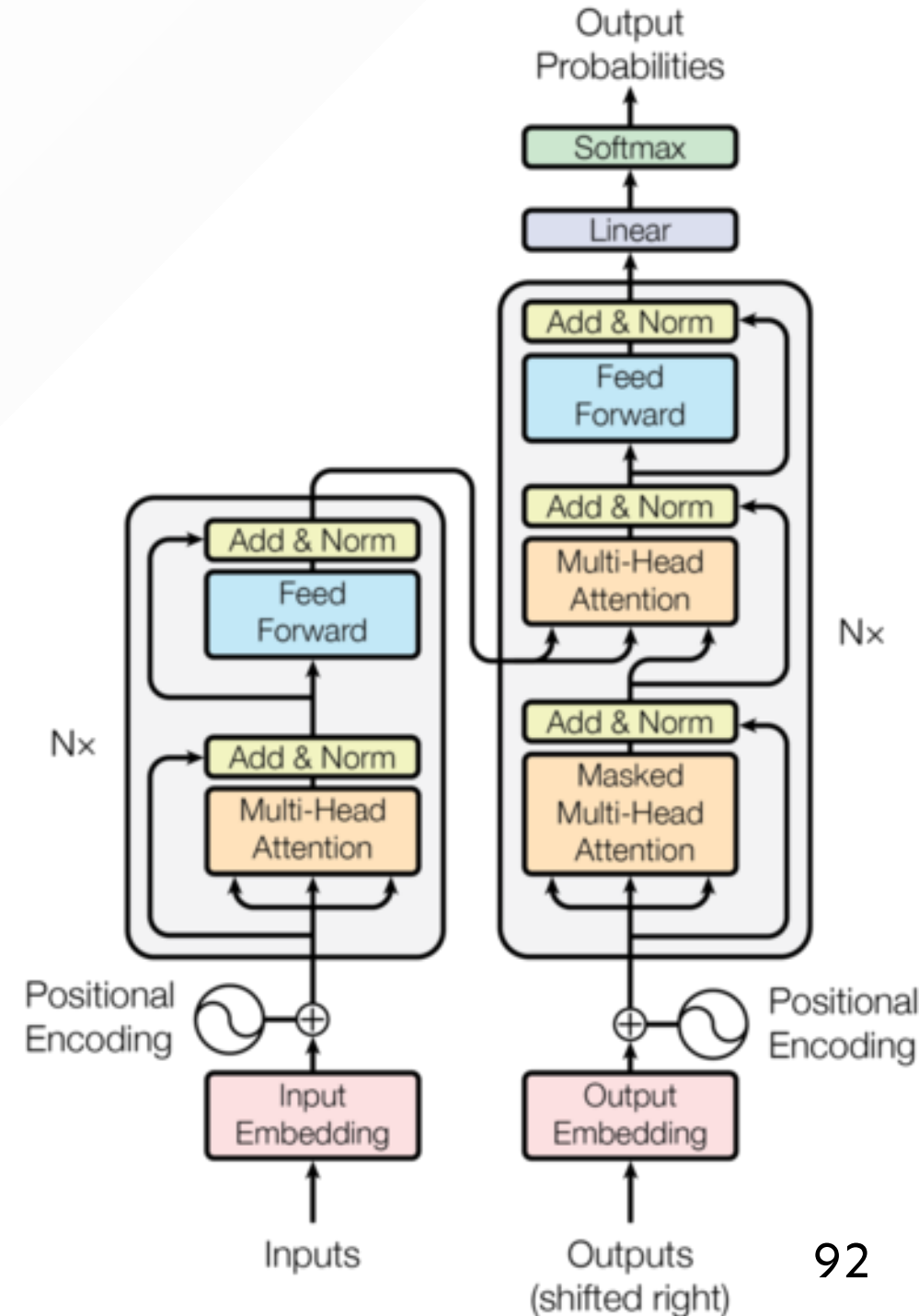
- Com ja hem comentat anteriorment, els **transformers** són models basats en xarxes neuronals que utilitzen el mecanisme d'**atenció**.
- Són els models més utilitzats en l'actualitat en el processament del llenguatge natural.
- La seva arquitectura innovadora permet obtenir resultats molt millors que els models anteriors i aprofitar el **parallelisme** i les **GPU**.
- Per la seva complexitat anem a veure'l's en més detall.

Orige

- Els transformers van ser introduïts per **Vaswani et al.** en el 2017.
 - El paper original es titula "*Attention is All You Need*".
- Els transformers van ser dissenyats per a millorar el rendiment dels models de llenguatge.
- El seu primer ús va ser en la tasca de traducció automàtica.
- Va posar en primer pla el mecanisme d'atenció com a eina fonamental en el processament del llenguatge natural.

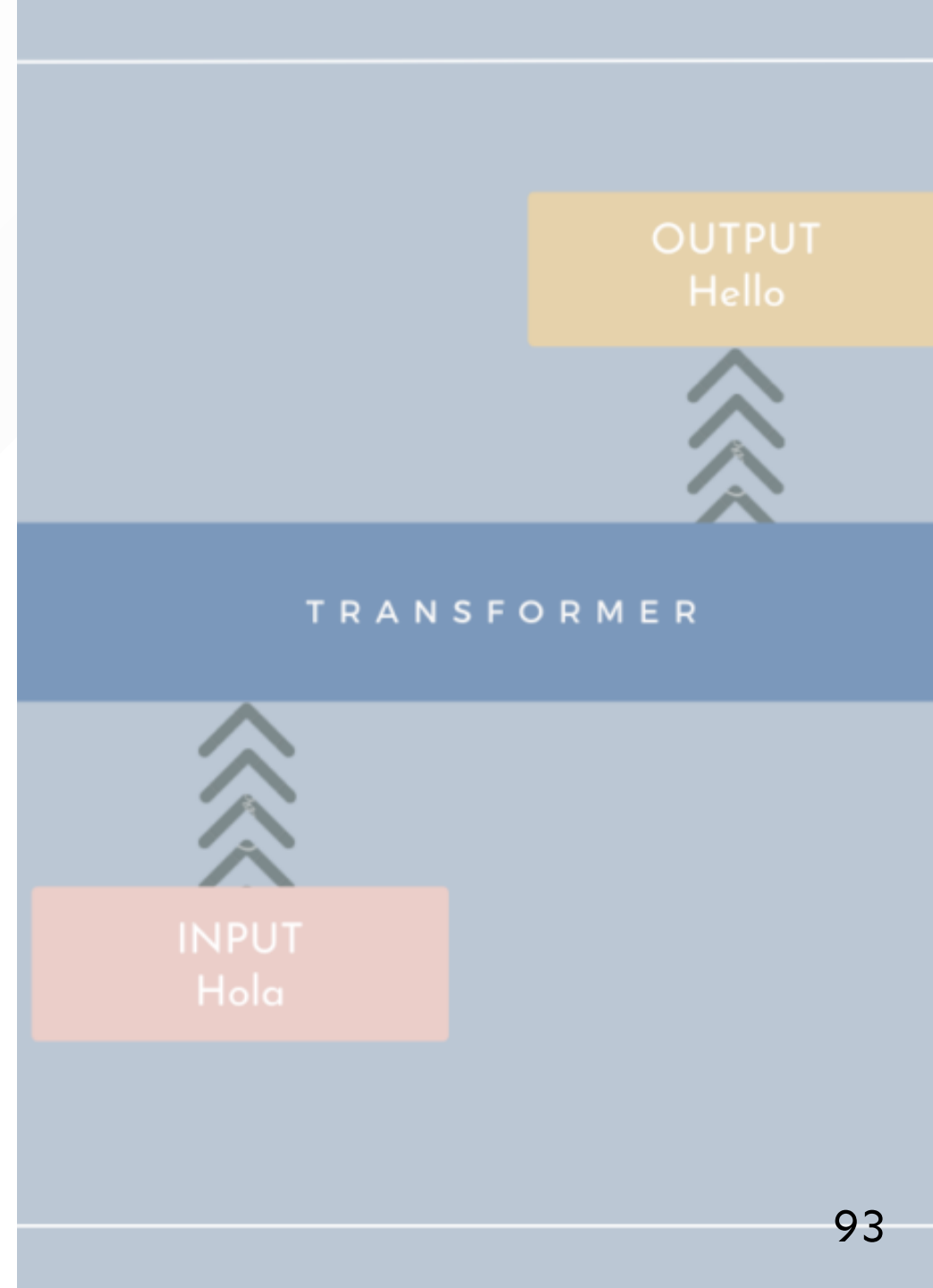
Arquitectura dels transformers (I)

- Els transformers són models moderns i molt complexos.
- Per contra, si veiem les seves parts per separat, és més fàcil entendre'ls.
- Anem a veure punt per punt les seves parts principals i com funcionen.

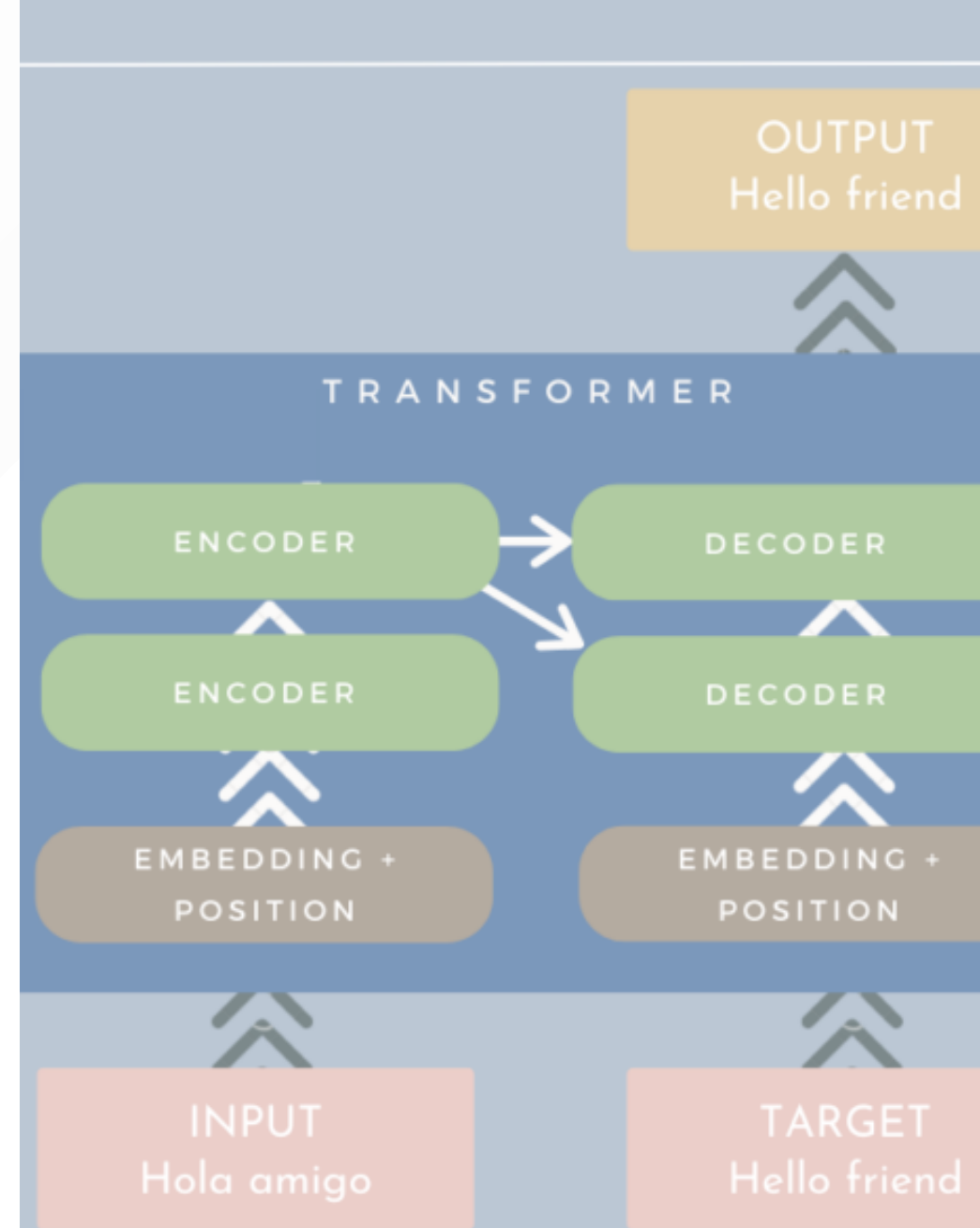
Arquitectura dels transformers (II)

- En un nivell superficial, els transformers funcionen com una caixa negra.
- Reben com a entrada un text i generen com a sortida un text.
- La seva complexitat rau en la seva arquitectura interna.
- Els transformers tenen *dos* parts principals: **encoders** i **decoders**.

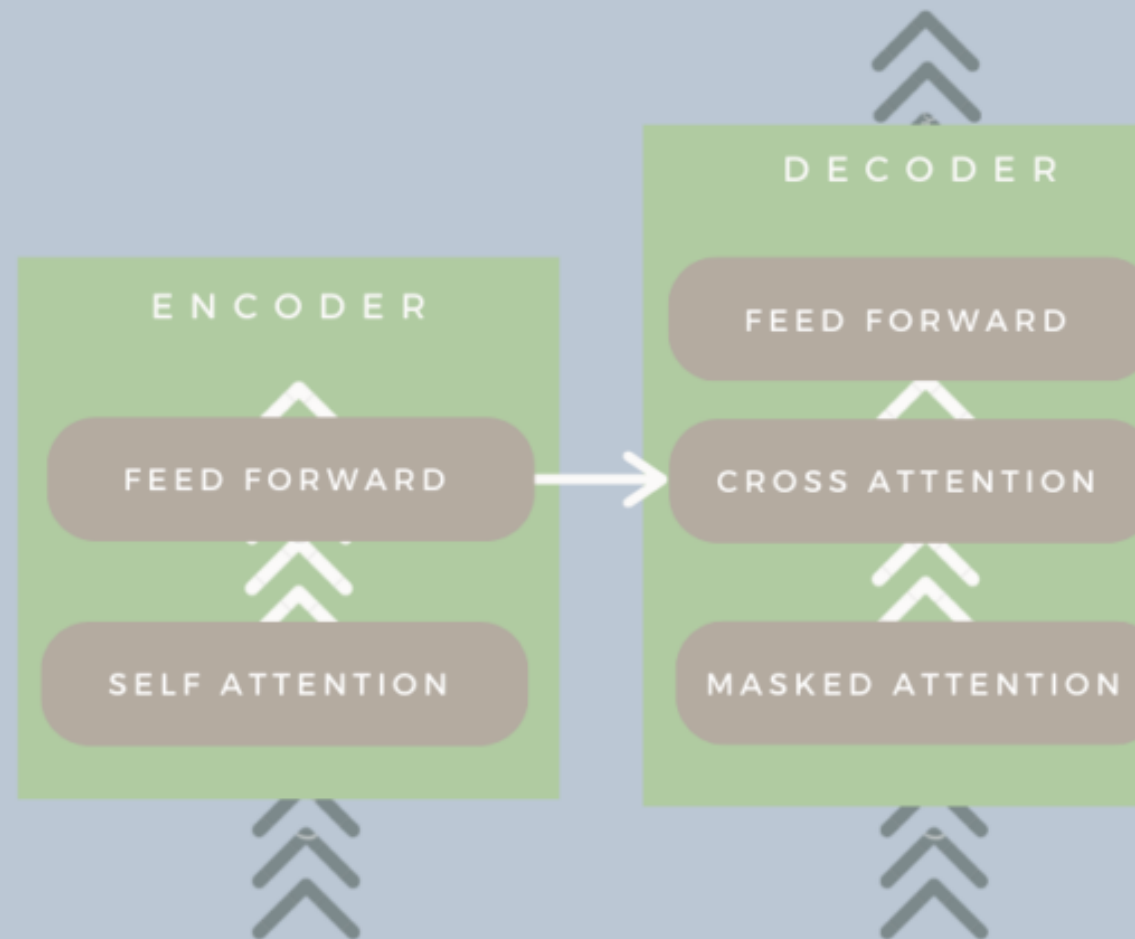
Arquitectura dels transformers (III)

- L'entrada passa per una sèrie de capes d'encoders.
- A continuació, la sortida dels encoders passa per una sèrie de capes de decoders.
- En el paper original: **6 capes d'encoders i 6 capes de decoders.**
- També podem passar un "**target**" com a entrada, **per entrenar**

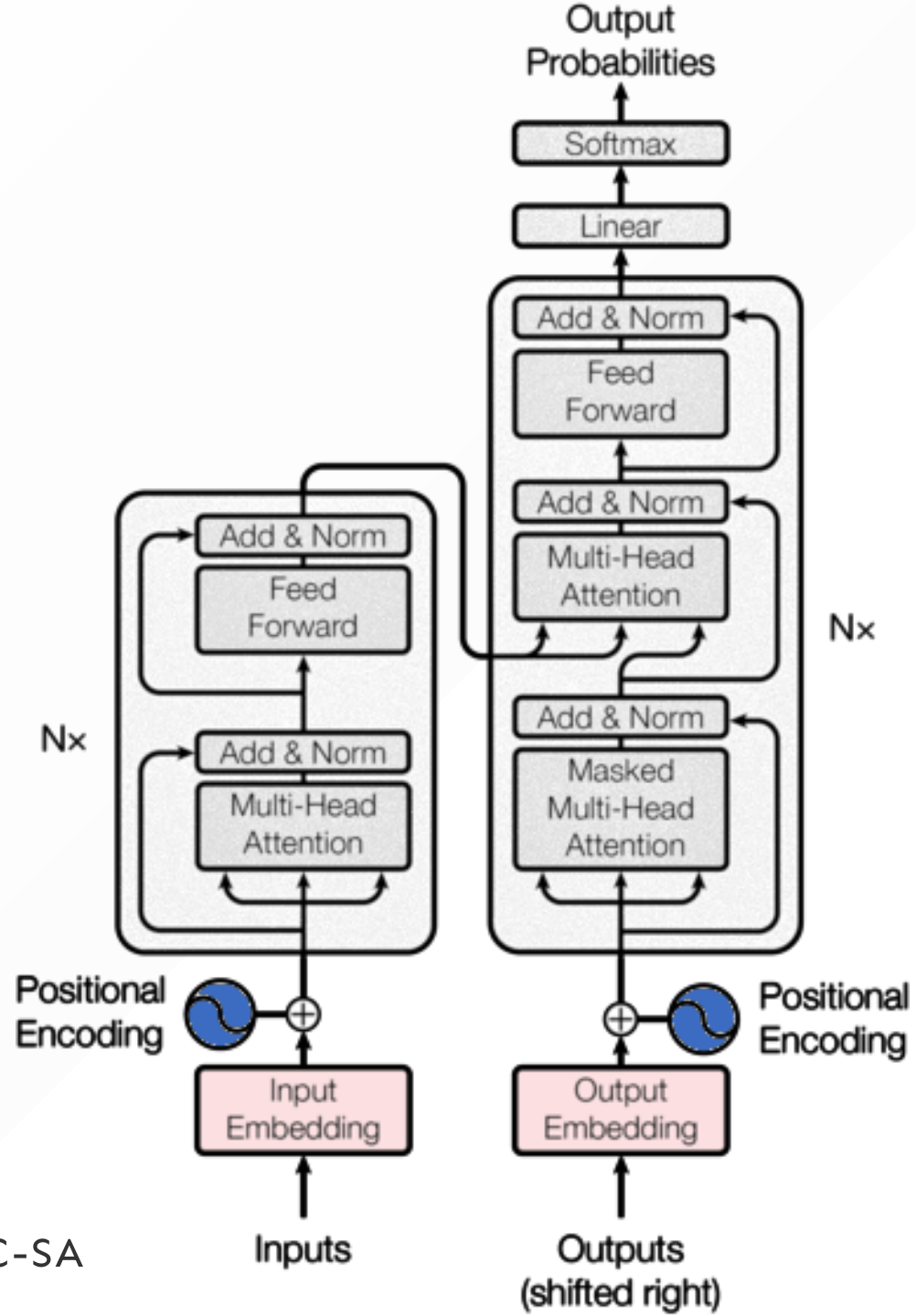
Encoders i decoders

- Els **encoders** i **decoders** són les parts principals dels transformers.
- A nivell intern son semblants i comparteixen moltes característiques.
 - Tenen en l'entrada una (o més) capa d'**atenció** i com a sortida una capa **feed-forward**.
- La diferència principal és que els **encoders** solament tenen una capa d'atenció, mentre que els **decoders** en tenen dues.

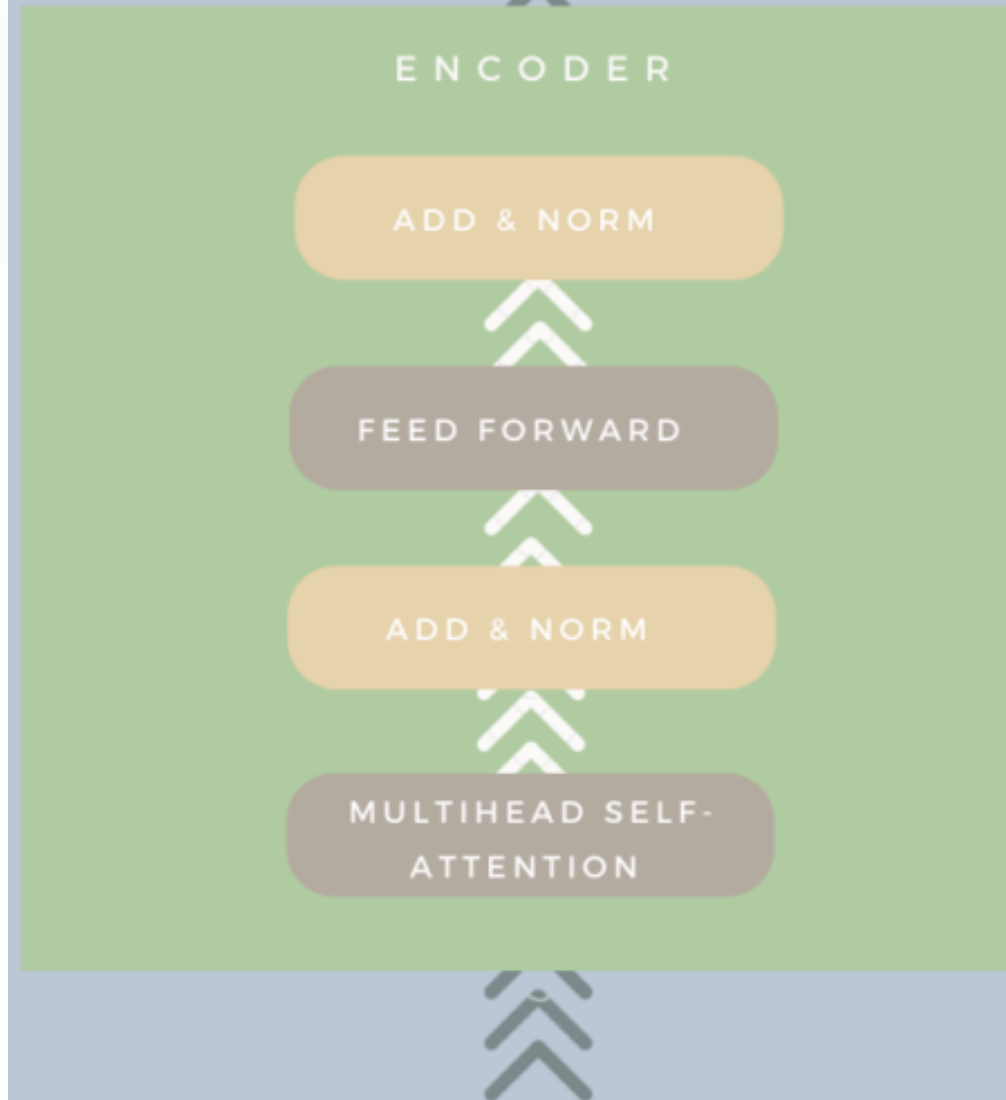
Embeddings i posicions

- Els transformers utilitzen **embeddings** per a representar les paraules (de 512 dimensions en el paper original).
- A més, utilitzen el **positional encoding** per a representar la posició de les paraules en la seqüència.
 - Bàsicament una funció sinusoidal que varia segons la posició de la paraula, per lo que el mateix vector en diferents posicions serà un poc diferent.
 - $$PE_{(pos, 2i)} = \sin(pos/10000^{2i/d_{model}})$$
- Aquest encoding manté la informació de la posició de les paraules en la seqüència; al mateix temps que permet **enviar tots els tokens a la xarxa al mateix temps**.

Encoder

- Els **encoders** estan compostos per tres capes:
 - **Self-attention:** per a calcular la importància de cada paraula en la seqüència. A continuació veurem com funciona.
 - **Feed-forward:** per a processar la informació obtinguda de l'atenció.
 - **Normalization i connexions residuals:** per a evitar el desvament del gradient i facilitar el seu entrenament.

Self-attention (I)

- El **self-attention** és el mecanisme clau dels transformers.
- Permet a la xarxa "centrar-se" en les parts importants de la seqüència.
 - Ex: en la frase "*El gat gris va a la casa*" sabem que *gris* i *gat* estan relacionats. Com ho pot saber la xarxa?
- Els transformers creen un "**Soft dictionary**" d'atencions en les paraules de la seqüència. Així, l'atenció de *gris* en *gat* serà 1 i en *casa* serà -1 .
- El que el diccionari siga "soft" vol dir que pot anar modificant-se.
 - En la frase "El gat va a la casa gris" l'atenció de *gris* en *casa* serà 1.

Self-attention (II)

- Per calcular el self-attention es generen tres matrius a partir de la seqüència d'entrada: **Q** (query), **K** (key) i **V** (value)
- **Q** i **K** són matrius que representen la seqüència d'entrada i **V** és la matriu que representa el valor de cada paraula.
- Per obtenir l'atenció multiplicarem **Q** per la transposada de **K**
 - Obtindrem la similitud entre les paraules.
- El resultat el multiplicarem pel valor de **V**.
 - Obtindrem la matriu d'atencions.

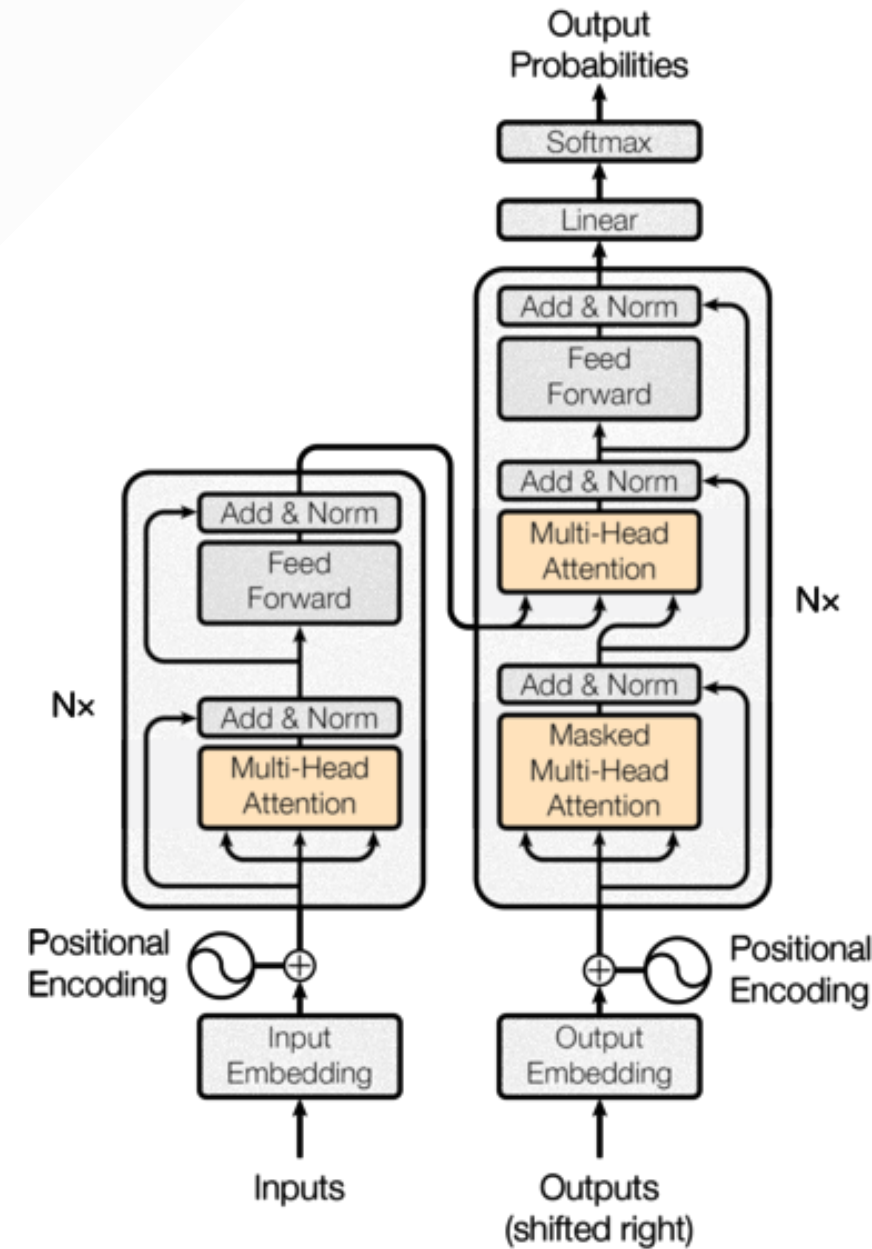
	El	perro	estaba	en	el	salón	durmiendo	tranquilo
El								
perro								
estaba								
en								
el								
salón								
durmiendo								
tranquilo								

Self-attention (III)

- Els transformers utilitzen el **multi-head attention**.
- Aquesta tècnica consisteix en calcular el self-attention amb diferents grups de dimensions.
- Els transformers utilitzen **8** caps de self-attention en el paper original.
- Dels resultats es fa un promig i el resultat, segons els estudis es molt més significatiu.
- És important ressaltar que tot el procés d'atenció es paral·lel i accelerat per la GPU (multiplicació de matrius), per lo que es molt ràpid.

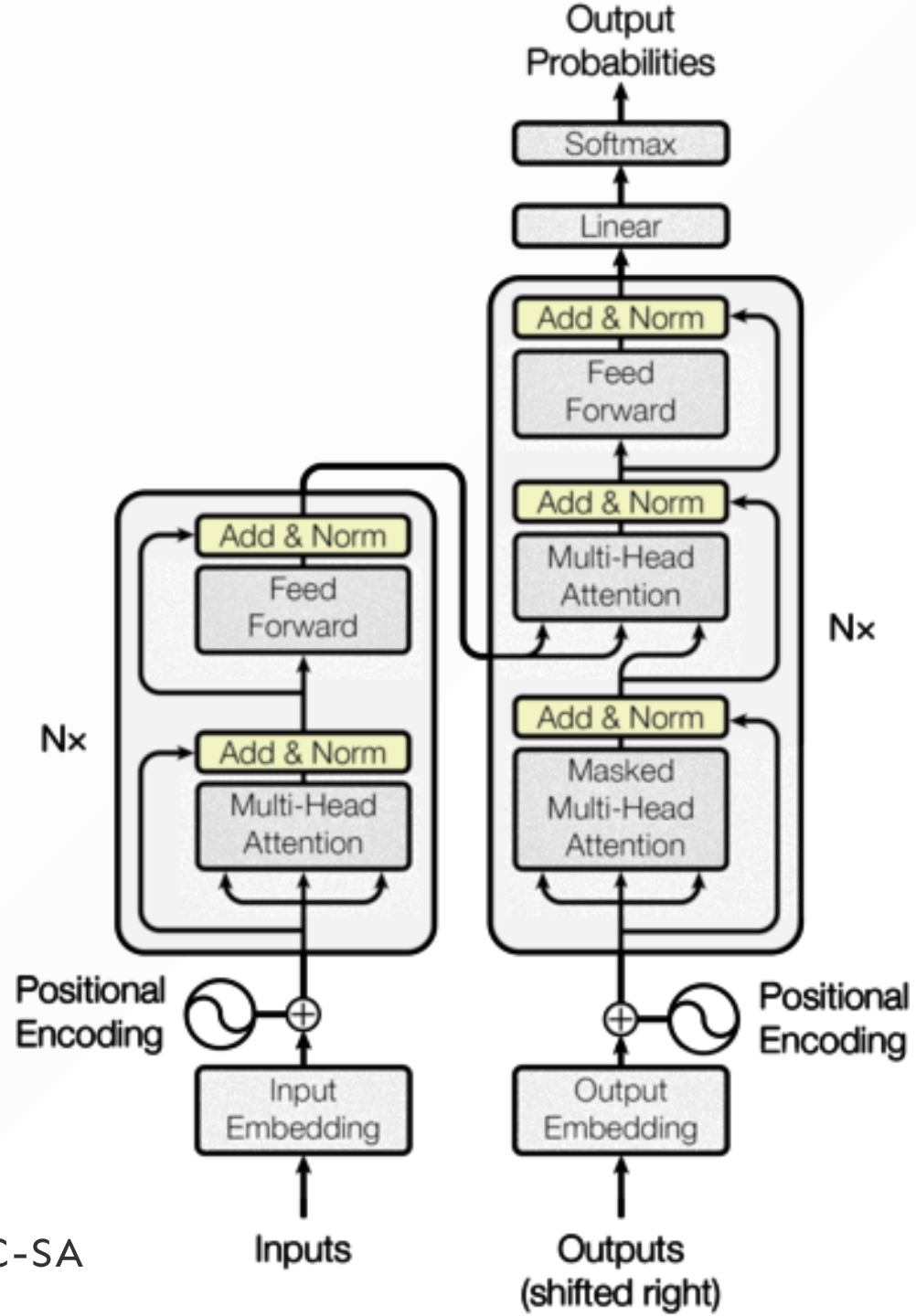
Altres tipus d'atenció

- A més del **self-attention**, els transformers utilitzen altres tipus d'atenció:
 - **Cross-attention**: les entrades del decoder són les sortides de l'encoder. Això permet al encoder condicionar el decoder, donant-li informació sobre el context.
 - **Masked attention**: en el decoder, les paraules futures no poden ser utilitzades per a calcular l'atenció. Això evita que el model "mire al futur".

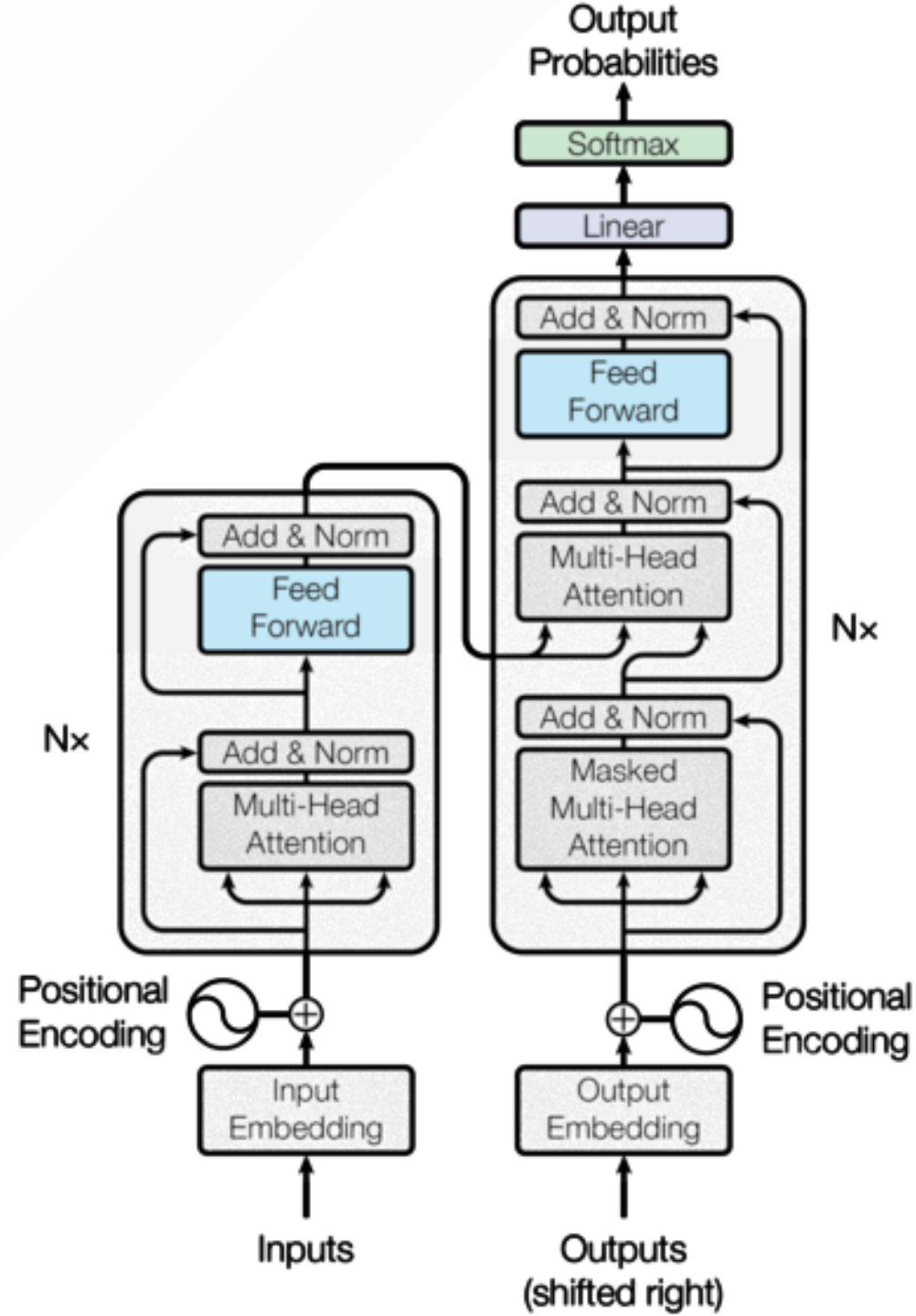
Normalització i connexions residuals

- Les connexions residuals són una tècnica que permeten evitar el desvament del gradient.
 - Aquest problema es produeix quan les xarxes són molt profundes.
 - Les connexions residuals permeten que els valors d'entrada es mantinguin en les capes posteriors.
- La normalització permet que els valors d'entrada es mantinguin en un rang determinat.
 - Això facilita el seu entrenament i millora el seu rendiment.

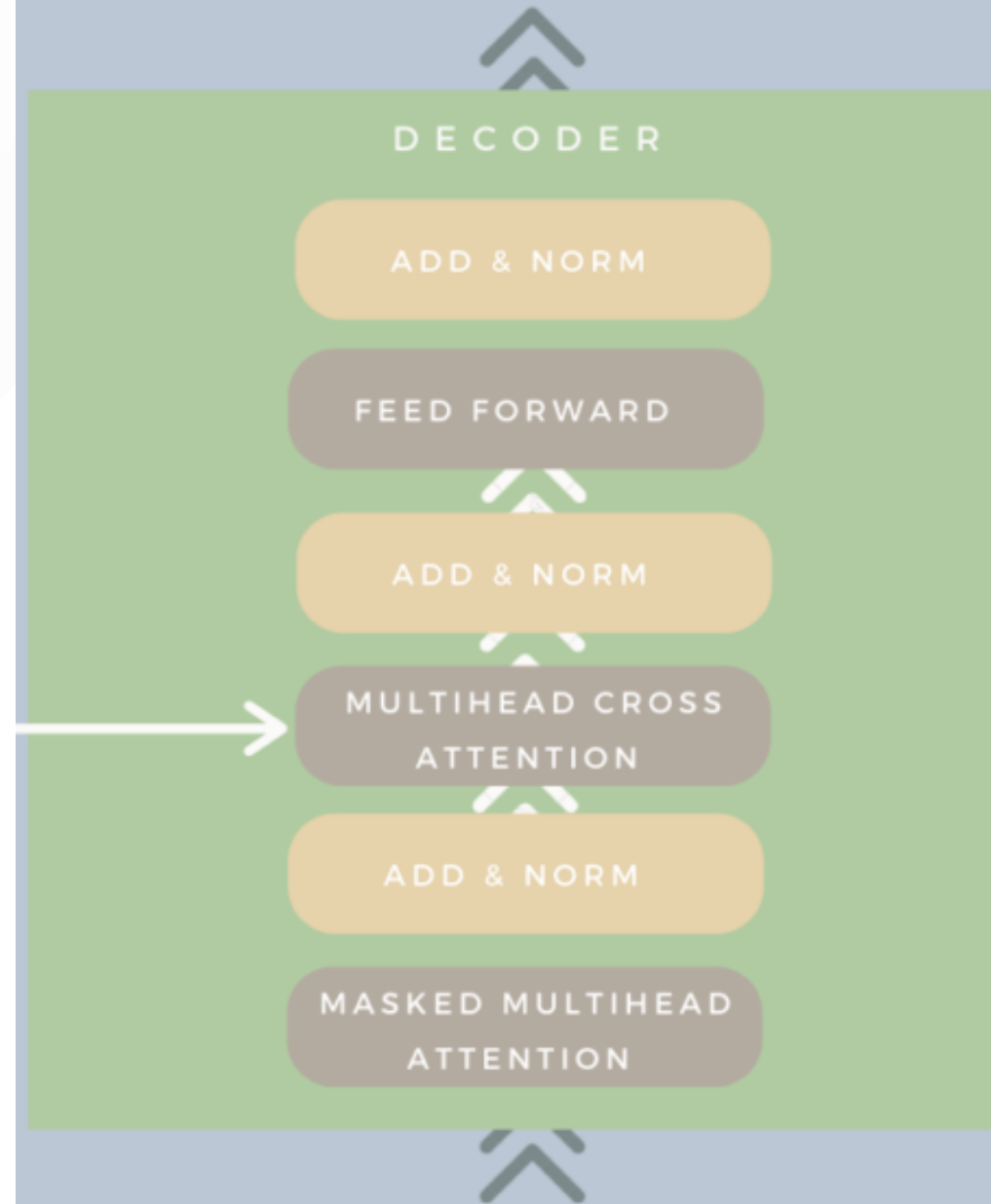
Feed-forward

- La capa **feed-forward** és una capa de xarxa neuronal normal.
- La seva funció és processar la informació obtinguda de l'atenció.
- Hi haurà dues capes de *dropout* per a evitar l'overfitting i una funció d'activació no lineal (ReLU en el paper original).

Decoder

- Els **decoders** són molt semblants als **encoders**.
- En els models normals en l'entrenament utilitzem la sortida esperada per validar el resultat.
- Per contra, en els models de llenguatge, el **target** es passa com a entrada per a entrenar el model.
- Això permet que el model aprengui a generar el text de sortida.

Sortida final del model

- Recordem que utilitzem múltiples capes d'encoders i decoders.
- La sortida final del model és la sortida de l'última capa de decoders i passa per una capa de **softmax**.
- Aquesta sortida és un vector de longitud igual al nombre de paraules del vocabulari.
- Aquest vector representa la probabilitat de cada paraula en el vocabulari (de 0 a 1).
- La paraula amb més probabilitat serà la paraula de sortida.

Aplicacions dels transformers

- Poden ser utilitzats en moltes tasques de NLP pero més enllà del NLP també s'utilitzen en altres tasques com les següents:
 - **Visió per computador:** s'està utilitzant per la classificació d'imatges i altres. *Vision Transformer (ViT)*.
 - **Series temporals:** les seqüències de paraules són molt semblants a les seqüències de fets en el temps.
 - **Generatius:** s'utilitzen per a generar textos, imatges, etc.
 - **Aprenentatge per reforç:** s'utilitzen per a entrenar agents en entorns complexos.
- Tots aquests usos els fan una eina molt potent i que poden arribar a substituir molts dels models actuals.

Classificació dels LLM

- **Encoder-only:** No necessiten generar un text de sortida, processen el text d'entrada.
 - Utilitats: classificació de text, anàlisi de sentiments, etc. Ex: BERT, RoBERTa, ALBERT, ELECTRA, etc.
- **Decoder-only:** No transformen el text d'entrada, solament generen un text de sortida.
 - Utilitats: generació de text, escritura creativa, etc. Ex: GPT-X, Mixtral, Aguila...
- **Encoder + Decoder:** Processen el text d'entrada i generen un text de sortida
 - Utilitats: traducció automàtica, resum, esquematització, etc. Ex: T5, BART, etc.

Utilització dels LLM

- Els transformers són models molt complexos i necessiten un entrenament previ amb un gran volum de dades.
- Normalment s'utilitzen models ja entrenats i que poden ser utilitzats per a diferents tasques.
- Per a millorar el rendiment dels models entrenats es pot utilitzar el **fine-tuning**.
 - El fine-tuning consisteix en entrenar el model amb un conjunt de dades específic per a la tasca que volem realitzar.
 - S'utilitza un conjunt de dades més petit que el corpus original.
 - En les pràctiques utilitzarem un model ja entrenat i li farem fine-tuning per a millorar el rendiment en les tasques que realitzem.

